

AKATALPA

Ocak 2025 - Sayı 301

Aylık Şiir ve Eleştiri Dergisi

ISSN 1305 - 7685

Ali Asker BARUT

KEDERLİ, KAR TUTMUŞ BİR ŞİİR

Gökyüzünün altında bıraktım
Sevinçli, coşkulu, ışıltılı kelimelerimi

Çünkü her şey kederdi baksam

Gökyüzünün altında bıraktım
Dalgın yağmurlarla konuşmuş yüzümü

Çünkü ağıt oluyordu
Bir yaprak kopsa bir nar yuvarlansa

Gökyüzünün altında bıraktım
Sürüp giden güz söylencelerimi

Çünkü ne zaman bir aynayı açsam
Kalan ben oluyorum buğu ve pusta

Gökyüzünün altında bıraktım
Kederli, kar tutmuş bir şiiri

Çünkü bir bahçeyi hatırlıyor
Herkes, bir ev kiraladığı acıda

Ozan ÖZTEPE

*MEMLEKETİMDEN İSYAN
MANZARALARI-CVI*

MENDİL OLSUN ADIN

Sittin senedir rastlarım Maltepe Sahili'nde, kısa boylu, gözlüklü, hafif ablak yüzlü, gezdirir ayaklarını bir o yana bir bu yana, gördüğü her insanın başında biter, bi mendil alır mısın abim ablam, mentol kokar ağzı mendil satmaktan, ilk hayır'dan sonra buruşur yüzü, n'olur bir mendil, ikinci hayır'da maraza çıkarmaz sürer ayaklarını gerisin geri...

Geçenlerde denk geldim yine, bi sürü yara bantı kutusu elinde, gelmeden ben vardım yanına, selamünaleyküm-aleyküm selam, ilk kez görüyorum dedim yara bantı sattığını, abi dedi meslek değiştirdim bi kutu yara bantı alır mısın, yara bantı dedim yarayı kapatmak için midir, gözleriyle uzun uzun süzüp -unutmak içindir- dedi, yok dedim yaram maram, vardır abi dedi diretti kan sızmaz her yaradan...

Sittin senedir rastlarım o'na
adını sormadım hâlâ...

Âba Müslim ÇELİK

EKİMDEN HASADA EKİM GÜNER LİRİĞİ

beni ne bikende buldunuz baba
baş başa mıydı ter içinde?
hu erenler, terimi kurutarak işe
çevirirken kurdum ergen sesimi

ver çiçekleri açmıştı
yarılan göğ mü? sevisiydi sevginin
bir boğa güreşçisi kadar hırçın oysa
ateş böceklerine saygılı, rüzgâra karşı
sıya sıya çekmedim ki kürekleri

cümle âlem katılınca şaşırıldı
ne göz, el ders çalışırım dedi ben
uzun ince bakarak gözlerindeki Ay'a
ağlamayı bir silah olarak hiç mi içine
kullanmadım ki

göğün nefesi beyaz gölgelerledir
kızaran rengi unutulmazken ve
buğda(y) ekim günleriydi o sıra
dediydim gün gelir de erersem pekâlâ
soyağacım kalır soluğunuzda baba anne
bayılıp ayıltan rayihasıyla

gülünün Güneş'i emzirdiği

Gülçin Yağmur Akbulut, Sevda Altınkaya, Fatma Aras, Sevil Avşar, Cansu Aydın, Mücahit Aygören, Ali Asker Barut, Adil Başoğul, Bertolt Brecht, Cemile Çakır, Âba Müslim Çelik, Hasan Çelikkol, Ramis Dara, Mustafa Demircioğlu, İsmail Doruk, Hasan Efe, Barış Erdoğan, Kemal Güler, Uluyay Koçak Güvener, Murat Halıcı, Gülsüm Işıldar, Hüseyin Kural, Nevzat Konşer, Hülya Köksal, Feriye Küçük, Engin Kükrer, Mahsum Oğrak, Emin Orhan, Serhat Ölçer, Musa Öz, M. Ali Özdoğan, Seher Özkök, Ozan Öztepe, Serkan Savaşeri, Mutallip Saydulla, Mustafa Seyfi, Muharrem Sönmez, Mirza Şahin, Ramazan Teknikel, Şerif Tezgörenler, İbrahim Tığ, Yusuf Turhallı, Barış Yıldırım.

Sevil AVŞAR

Üretim aletleri değişirse üretim biçimi de üretim ilişkileri de değişir. Bunlar bir DEVRİMİN olmazsa olmazlarıdır. Topla, tüfekle, bombayla KABA KUVVETLE DEVRİM YAPILAMAZ. Bunları yaptığımızda dünya değişmez çünkü. Sadece iktidar ve sınırlar değişir. Teknolojide bilimsel bir değişiklik yapmışsanız dünya da değişir, iktidar da... Bilime ve teknolojiye yaslanmayan bir devrim düşünülemez. Tarım Devrimi, Sanayi Devrimi, Enformasyon Devrimi teknolojiye değişikliklerle gündeme gelmiştir. İplik eğirme makinesinin; buharla çalışan lokomotifin icadı; demiryollarının döşenmesi ve benzerleri dünyayı da iktidarların yönetim biçimini de değiştirmiştir. Sanayi Devrimi sayesinde Pazar için de üretim yapılmaktadır. Fetih Ekonomisi Bitmiştir ve ürünlerin sadece üretildiği yerlerde değil; uzak merkezlerde de alınıp satılması mümkündür artık. Ulaşımındaki değişim sayesinde mesafeler kısalmış, insanlar arası iletişim de buna paralel olarak değişmiştir. Halk uzun zaman ticaretten bir pay alamasa da, iktidarda da temsil edilemese de şartların zorlamasıyla az da olsa temsil hakkı kazanmıştır. Sanayi Devrimi'nin dünyayı tepeden tırnağa değiştirmesi ve petrolün kullanımıyla bir kez daha nimetlerden en büyük payı kapma çabası; iki dünya savaşının da sebebidir ve sınırlar yeniden çizilir. Yüzyıllardır hükmetme ve yönetme yetkisini ellerinde bulduranlar bu yetkileri paylaşmak istemeseler de eninde sonunda buna mecbur kalırlar ve yönetilenler nihayet ekonomide ve siyasette söz hakkına; büyük bedel ödedikleri özgürlüklerine kavuşurlar. Günümüzde pek çok ülke demokrasi ile yönetilmektedir. Stalin ve Mao'nun yönettiği ülkelere baktığımızda Marx'ın hayalindeki komünist rejimle değil hatta dikta ile yönetilen ülkeler olduklarını görürüz. Günümüzde biraz yumuşadıysa da rejimlerinin demokratik olmadığı kesindir. Günümüz manzarasına baktığımızda ise dünyanın pek çok ülkesinde savaş ya da iç savaşların yaşanmakta olduğunu görebiliriz. Enformasyon Devrimi üretim araçları ve üretim biçiminin değişmesi ile üretim ilişkilerinin nasıl değiştiğini görebileceğimiz tarihi bir tablo sunuyor bize. İçinde yaşamakta olduğumuz devrimin farkına bile varamıyoruz. Bilgisayarlar, tabletler, cep telefonları hiç fark etmediğimiz bir hızla elimizin altında yerini alıverdi. Sanki çok sıradan bir şeymiş gibi görülebilir ama değil. Yeni bir çağ başladı; sanal bir çağ: Sanal haberleşme, sanal üretim, sanal tedavi, sanal güvenlik, sanal ticaret, sanal para... Sanal araçlarla yürütüp yönetiyoruz dünya ile ilişkilerimizi. Bunlarla meşgulken aslanı kaçırıyoruz ama. Bütün sanal iletişimimizi gerçekleştirirken, son teknolojiyle üretilmiş somut aletler kullanıyoruz. Bunların hepsinin bir bedeli var. Üretim ve tüketimde birinci sırayı alıyor bu teknoloji harikaları. Bireylerin, gençlerin büyük çoğunluğu teknoloji tüketicisi. İster barış olsun, ister savaş; dünya ticareti de bu alışveriş ekseninde dönüyor. Şu anda farklı olan bir devrim var. Teknolojinin kendisi de alım satım konusu. Teknoloji kullanarak bir mesaj üretilip gönderiyoruz mesela; bedeli var. Hiç tanımadığımız bir dünya bu yeni dünya. Şimdi temel soru şudur: "Yeni dünyanın ihtiyaç duyduğu yönetim biçimi ne olacak?"

28 Kasım 2024

HEYKEL

Kadim kelimelerin sesi
Titretiyor asırlık matemimi
Şehri alıyorum öpüp başıma koyuyorum
Zamanını, tekinsiz sokaklarında sek sek oynuyorum işte,
işte taş işte çocukluk işte acı, koyverdiğim bir gece gidişine
ellerimle baktığım, işten geliyor annen denilen bir çocuğun
coşkusu sonra ölümü bir derenin vadi içinde, eski yaraları
deşmeyelim...
Düştük ve oldu dünya
Düşlemek ne katar ona
Bir hareket, bir hız ve yorgun bir muamma
Var mıyız yok muyuz bir şehrin meydanında
Hayalleri asılmış bir kadın, bir ceset ki ibretlik
Bu meydan neleri gördü ve nelere gebe
Heykelini dikmeli zamanın
Heykeli eksildikçe eksiliyor baksana çağım

Mücahit AYGÖREN

MESAFESİZ YÜRÜYÜŞ

Bu yere ancak gece katlanabiliyorum
Gece en aza iniyor insanın, aracın zehri
O zaman kalkıyor perdeleri kamaşmanın...

Adabınca içen çakırkeyf konuşması
Sevdasınca ağlayan âşık halleri
Dikenli tellerde yasemen kokusu
Ve yaprak üstleri salyangozlar...

Ay parlıyorsa âlâ, yıldızlar varsa
Onlar esas geceye ait
Ya pırl pırl lekesiz seviştığımız
O da esas gece
İssızlıkta beliren nahif ilham
Tenhalarda gelen has şiirler...

Özlenen bir kol uzatımı kadar yakın
Özlenen bir yol uzatımı kadar uzak
İyi ki içimde olup dudağıma dolan kadının
Gök/yüzü, göğsümde gezinen kalbimde

Hamile gece, karnının karanlığında
Sürgün değil, sürgüyle savaşır
Özgürlüğün doğuşuna, göklerden
Mücadele; bitimsiz hürriyete
Koşuşan adanmış kaplan...

İçini açar şair gecenin, gece şairin...
Yol alır, yol olur mesafesiz o yürüyüş...

Mustafakemalpaşa, 29 Nisan 2024

Cansu AYDIN

ÇIĞLIK ÇIĞLIĞA

o saray sütunları ki bekleyişin örümcek ağlarıyla dolu
heyecanla aralayıp da ruhum paslanmış kapıyı
tenha kalbinin yıldızlı gecesine yükseliyor nihayet
ve küçücük bir meteoru tutuyor masum dileğiyle:
ebediyet...

âh! gökyüzüm, Simurg oluyorum ben sana...
kül eden sevdamın ateşiyle metanet içinde iman ediyorum
aşkına
Filistinli bir annenin "Allahü Ekber" derkenki içtenliğiyle
otuz dilde haykırıyorum mutlu günlere özlemimi
ve sen ilâhî ellerini gezdiriyorsun kor umudum üzerinde
şefkatle
gül ağacından bir piyanonun kırık tuşlarına dokunurcasına
bir türkü yanyor siyah nurlu dumanlar içinde, bir şiir çılgılık
çılgılığa...

hep mi ışığın karanlıkla imtihanı, alevin suyla?
harflere ve notalara dönüşüp hüznle dans ederken Süre
sonsuzlukta dondurdum yazgının hançerlediği süveydamı
sabırla işledim onu bir yontucunun pırıltılı siyah mermere
ince ince işlediği dantel motifleri gibi
işte bu yüzden gagalarım kanlar içinde, parça parça.
âh! gökyüzüm, merhamet et bana...

Barış YILDIRIM

HIRKA

Biraz Pessoa var içimde biraz da Orhan Veli
içimde süslü püslü bir Noel ağacı

O kadar koyu ki bende yaşamanın anlamı
Londra'da bir caddeye verseler yeridir adımları

Siz hiç öldünüz mü bilmiyorum
içine girmedim ama kazdım ben o mezarı

Cehennemde unutulmuş bir çocuk gibi
bütün zebaniler sanırsın arkadaşları

Karanlıktan korkmam ateşten çekinmem
zaten bunlarla yıkadım ben deli akan kanımı

Sahra çölünde yürüdüm Nil nehrinde yüzdüm
döndüm evime sonra ancak yol değiştirdi yazımı

İndirdim yüklendiğim kamburu vaz geçtim çileden
içimde bulduğum neşe aydınlattı mağaramı

Çamurumu kuruttum kurudu beni dibe çeken balçık
her yanına baktım her yerde kovaladım
yonttum sonunda acıyı

Acı ki padişah soyundandır aldım elinden hırkamı

Cemile ÇAKIR

YAPRAK BUNU ÖLÜM ANLADI

Ben şarkımı bir derenin köpüklü akışına bıraktım.
Yağmurlu bir gündü, sisli ve soğuk,
titreyen yaprağa bir damla aşk bıraktım.

Ben aşk dedim ama yaprak bunu ateş anladı,
yandı içten içe, kızardı,
sallandı birkaç kez,
sonra kendini dalından kopardı.

Ben şarkımı bir yaprağın usulca düşüşüne bıraktım.
Toprağa değdi yaprak, kanadı teni yeryüzümün.

Ben aşk dedim ama
yaprak bunu ölüm anladı.

4 Aralık 2024

Serhat ÖLÇER

DEKOR

Feza
bir yıldız düşünürdüm uzakları
kış gecesi baktım durdum
dekor, içinde kaybolduğum orman

Ücra
eski bir ücralık görünür
ben yazadururum resim bu
ışığı perdeleyen dağlar mı masal mı

Akşam
her balkonda biraz ıslanır korku
bahçeler ki gidilmemiş bir kadın
akşam olur artar karanlığın yalnızlığı

Baba
aynalar tutsam yüzüne evlerden
odalar kararır, bir baba olarak
taşların ağırlığı omuzlarına konu

Aşk
gözlerin baktığı yerde durur ve hatta
soğur şimdilerde bir kadın çok ince
bekle sabah olsun görünür belki o eski aşk

Gül
gülün üstünden açılır açılır sonsuzluğun kapısı
suların görüldüğüdür-iki adım uzağa düşsem
azalır bahçeler gittikçe dört yeşil ağaç

Kader
çoktandır bir beklemişliğim vardı
bir de eve dönüş
bile isteye seçtiğim bu değildi

ŞİİRLER ARASINDA

Ramazan TEKNİKEL

“Çocuksu ipi çekip kapıdan girdin mi / Yüreğin yemyeşil dallar altından ak çıkar / Koptuğu ulu orman mutludur seninle / Kütükler basamak basamak çıkar / Yavaş yapılmıştır tek adım bile yorulmazsın ki / Nice yaşamalarımız doluşur yukarı / Sevmek belki de anlamak çıkar. / Yenilerden eskilere boyaları bezeklerin / Özlemler aramalarla yanarak çıkar / Çınlar azıcık... / Duyarsınız beklersiniz geleceklere / Sanki maviliğe bir kırmızı çingırak çıkar / Ne bileyim bu ev nerelere yakın / Kardeş Eyüboğlu nerelere uzak çıkar.”

Dağlarca bu has, has olduğu kadar da duygusal şiiri yakın dostu Bedri Rahmi Eyüboğlu ölüm döşeğindeyken, onu ziyaret edip döndükten sonra yazmış ve Varlık dergisinin Aralık 1975 sayısında yayımlamıştı. Öğretmenliğimin ikinci yılında doğuda karlar içinde bir dağ köyünde bu şiiri kimbilir kaç on kez okumuştum. Tanrım, bu şiir nasıl da varsıl bir dil şöleniydi!

Yetmişli yılların ikinci yarısında Abdülkadir Bulut'un köyü olan Akine'nin on kilometre kadar kuzeyinde yirmi evlik bir orman köyünde bir yıl er öğretmen olarak görev yapmıştım. Köyün içinden geçen derenin suyu, Bulut'un köyü Akine'nin önünden geçen Dragon Çayı'na karışırdı. Jiple Anamur'dan köye gidip gelirken tepeden Akine ve Dragon çayı gözüktüdü. Bulut'la tanışmadım, ancak babası Aziz amcayla tanışmıştım. Nasıl tanışmıştık orasını pek anımsamıyorum ama Anamur'un alt taraflarında bir kahvehaneye oturmuş, uzunca bir süre söylemiştik. Koca yörük, bütün yörükler gibi bağırarak konuşuyor oğluya büyük bir gurur duyuyordu. O ay hep izlediğim Türk Dili Dergisi'nde Bulut'un epey uzunca 'Kalemözü' şiiri yayımlanmıştı. Koca yörük Aziz Amcaya, Bulut'un "Bir yer adıdır Kalemözü /Anamur'un az ilerisinde / Güneşin ve umudun altında / Bir damar gibi vurur olur / Toprağın derisine. /" diye başlayan o güzelim pastoral şiirini okumuştum.

"Bir düşün sevgilim / nasıl yoksul düşerdik kimbilir / ekip biçen biz değiliz diye / sevincine katılmasaydık / ürün kaldıranların. / Gök ne kadar daralardı bir düşün, / sevdadan söz açmayan türküleri, / kaçınırdık söylemekten." Bu has şiir Ali Püsküllüoğlu'nun çıkardığı dört sayfalık o güzelim Yusufçuk dergisinin ikinci sayfasının sol alt köşesinde şairi Kemal Özer'in şapkalı bir fotoğrafının altında yayımlanmıştı. Bizim kuşak, ayakları yere basan, havada uçuşmayan bu tür şiirleri sevdi.

Ne zaman kırlardan söz edilse ya da kırlarda dolaşsam hep ezberimde olan Necatigil'in, Kır Şarkısı şiirini anımsarım hep. "Tam otların sarardığı zamanlar / Yere yüzükoyun uzanıyorum / Toprakta bir telâş, bir telâş / Karıncalar öteden beri dostum.- ... / Pan'un teneffüsü bile / Ilık, oksamakta yüzü. / Devedikenleri, çalılık vesaire / Bir âlem bu toprakların üstü."

Günün birinde Bingöl'de şiir akşamları düzenlenecek olursa Kemalettin Kamu Şiir Akşamları adı pek yakışacak gibi... Kemalettin Kamu Bingöllü değil ama pastoral şiirin güzel örneklerinden olan Bingöl Çobanları'nı yazmış. Bingöl'ün de ona böyle bir gönül borcu olsa gerek. "... Bingöl yaylalarının mavi dumanlarına / Gönümün yayla yaptım Bingöl çobanlarına."

Gülçin Yağmur AKBULUT

SEYYAH

Elleri küçümen
yurtsuz ve konuk bir seyyah
sabah rüzgârlarını avuçlar

İçindeki
uçurumlu boşluk
kanyondur geceleri

Gözlerinde
uysal bir kedinin
tedirginliği çizilir yollarına

Tozlu bir tuvalde
beyaz bulutlarla
bilinmezliğe yol alır

Adımları dünya harmanıdır
ahşap pencereden
gökyüzüne bakmaya benzer

Yanık nidalı
türküler fisıldar
dağ doruklarına

Bertolt BRECHT

GECE İÇİN BİR YATAK

(1929-1933)

Duyuyorum ki New York'ta
Broadway'in 26. caddenin köşesinde
Her akşam bir adam durur kış ayları boyunca
Ve buradaki evsizlere yatak alır
Tesadüfen önünden geçen

Bu, dünyayı değiştirmeyecektir
Bu, insanlar arasındaki ilişkileri düzeltmeyecektir
Bu, şu sömürü çağını kısaltmayacaktır
Fakat birkaç kişinin yatağı vardır gece için
Rüzgârın onlardan uzak olduğu bir gece için
Kar onlar için otoyollara hücum etmek demektir

Bunu okurken kitabı yere bırakma, dostum

Birkaç insan yatağa kavuşur gece için
Rüzgârın onlardan uzak olduğu bir gece için
Kar onlar için otoyollara hücum etmek demektir
Fakat bu, dünyayı değiştirmeyecektir
Bu, insanlar arasındaki ilişkileri düzeltmeyecektir
Bu, şu sömürü çağını kısaltmayacaktır.

Çeviri: Çağrı Emin

Kaynak: Bertolt Brecht: Plays, Poetry and Prose (Ed. John Willett, Ralph Manheim) Poems 1913-1956, Eyre Methuen, 1976, s.181.

SİNOPSİS

açılış jeneriği:

topladı saçlarını yeni bir şehre girer gibi

sahne 1 / dış-gün:

bulutlar altıyı beş geçe,
nehirler sabaha çiyin düştüğü.
iki uzaklığı birbirine düğümlüyor
ilk trenler.
hayatla çok sevişmiş
ve yorgun,
hayatla çok didişmiş
ve geceler boyu ter izi.
bir kadın geçiyor sokaktan.
kara yosunlar tutuyor
bembeyaz iskelesini şehrin,
tanrı yerle gök arasında
bir yerlerde zar atıyor.

sahne 2 / dış-gün:

dağla yarışıyor yol,
yola kafa tutuyor dört vagon tren.
günü uyandıran
yeli geçiyor bir küheylan,
sabahtan beyaz
geceden nazlı.
suyun hafızasında dalgalar
yıkık bir vapurun yaraladığı.
gözlerinden
makyajı akan şehri temizliyor kadın,
kum saatinin içini boşaltıp
takvimler inşa ediyor tanrı.

sahne 3 / iç-gün:

vapurun camından
akıp giden bin yıllık denizi izliyor kadın,
deniz bin yaşındaysa kadın da öyle.
bulanık bir kemeççe uğulduyor yüreğinde.
vapurun camında buğulanıp
uzakta bir dağ başına lehimleniyor gözleri
ve sahipsiz bir beyit dökülüyor
pavyonun tuvaletini tutan eski orospu için
bozukluk arandığı ceplerinden:
“simsiyah bir leyal idi, sis ve pus içinde
bir leyla sandım onu, evvel zaman içinde”

sahne 4 / iç-gece:

bileklerine tebessüm artığı hüznüleri çizerek
ölüyor şehir.
mor ışıklı bir sokak kan kaybediyor;
kan kaybeden mor ışıklı bir sokakta kadınlar.
mutluluk taşeronu, tescilli yenik her biri,

kırık birer makam ve solgun hicazkar
kadınlar:
etinden et yaratan varlıklar.

director's cut:

tanrı belki de
tekel olmak için kovmuştu cennetten aşıkları
-bütün kutsal üçüncü sayfa haberlerinden habersiz-
eski bir cinayetten kalma öksüzlüğünü
çantasında suç aleti diye taşıyor kadın,
kaldırım çatlaklarında
yarım kalmış bir annenin saç kırıkları.

sahne 5 / dış-gece:

cennetten çalıntı renkli tebeşirlerle çizili
bu sokaktaki her kadın,
bu sokaktaki her kadın gibi
kendinden başka herkese ait o kadın.
aşk ikram eder kederli zamparalara
nakit ödemeye mukabil,
hayatla çok sevişmiş
-gece boyu yanlışlık-
hayatla çok sevişmiş
-ölüm boyu yalnızlık-
şimdi neresinden tutsa aynaların
bir ihanetin vesikası gözleri.
yüreğindeki çukurda
binlerce kez kürtaj edilmiş
bir kız çocuğu, elleri mısır lekesi.

sahne 6 / iç-gece:

bulutlar sonsuza bir kala,
nehirler akşamın alaca bulacası.
sokaktan bir kadın geçiyor,
adem'den eski, havva'dan günah;
parfümünün kokusu geceye ve tere kardeş.
anlaşmalı boşanmaya çalışıyor dünyadan,
dünya anlaşmasız boşalıyor her seferinde içine:
pencereler silinse de manzaralar hep kirli.

sahne 7 / dış-gece:

dağla girdiği yarışı
burun farkıyla alıyor dört vagon tren.
ve bir küheylan ufukta, simsiyah solgun.
tanrıdan çaldığı tozları ekliyor
kum saatinin camından içeri zaman.
günün son rayları çözüyor
birbirine düğümlü uzaklıkları.
bir kadın,
kaldırım çatlaklarından topladığı
saçlarını tıyor aynanın karşısında;
gözleri kapalı
görmemek için
elleri mısır lekesi çocukluğunu.

kapanış jeneriği:

çözdü saçlarını tanıdık bir şehri terk eder gibi

YAZMAYA OTURMAK

Barış ERDOĞAN

Yazmayı bıraktım, derinlik okumakta.

Adımı ister dikkatsizlik koyun ister aptallık, bir kente giriş yapıp başka bir kentten çıktığım çok olmuştur. Hatta ekmek almak niyetiyle fırının yolunu tutup yanı başındaki sütçü dükkânından süt alıp dönmüşlüğü. Bunun bir de yazı yazma konusunda nasıl sonuçlarla gerçekleşebileceğini düşünün. Sizin de başınıza gelmiş midir bilmem. Benim birçok kez başıma geldi. Adeta ıssız bir adada yaşarken söze giriş yapıp çölde kervancı başı olmak gibi. Sanırım bunun adı düşüncelere dalıp geri dönememek... Çölden çıkış için bütün yönleri tüketmek... Bir ağacı gözlemlerken ağacı unutup meyvesine dadanan sincaba kilitlenmek... Belki sincap da yazıya dahil. Aslında uyarı şu: *“Yazınsal yaratılarda yer alan öğelerin birbirine bağlanıp bütünleşerek oluşturdukları düzen.”* Bütünlüğün yetkinlik olduğunu da unutmayalım. Okuyanların, kendini yazıya kaptıranların yaptığını benzer yanlışlıklar yaptığımız biliriz. Ahmet Erhan ikisi arasındaki farkı iki güzel dizeyle anlatır: *“Yazmak artıklarından soyunmak gibi bir şey/ Okumak onları giymek sonsuzcasına”* Oysa ben anakonudan sapmaya örnek olsun diye aldım Ahmet Erhan’ın dizelerini. Dikkatinizi çekti mi yoldan çıktığım? Umarım yazının sonunda eleştiri yağmuruna tutulmam. Beni kendime getiren Adorno oldu. Adorno’nun uyarısı kurşun: *“Yazarlar için bir ilk uyarı: Her metinde, her parçada, her paragrafta, ana motifin açıkça ortaya çıkıp çıkmadığına bakılmalı. Bir şey anlatmak isteyen kişi anlatmak istediği şeye kapılıp gider ve üzerinde düşünmez olur. Niyetine fazlaca yakın durduğu, ‘düşüncelere dalmış’ olduğu için, söylemek istediği şeyi unutmıştır.”*

Söz unutmayacağım.

Yalnız şu soruyu cevaplamadan yola çıkmayacağım: İyice yalnızlaşmadan, kendinden kurtulmadan yazmaya nasıl oturulur? Karalamaktır onun adı. Bugün düşünüyorum da çoğu sorunu aramda çözmeden sürdürüyorum hayatı. Biraz Ataç’ın, *“Koşmak, durmadan koşmak, ama öyle bir koşmak ki ilerletmiyor, yer değiştirtiliyor. Kendi kendinde kalan bir hız...”* dediği cinsten. İçimdeki ben bekliyor ne cevap vereceğimi. Bekliyor ki bir soru daha sorsun, bir soruyla daha bunalınsın. Bunalayım. Suratım asıldıkça asılsın. Öfkeliyken verilen cevaplar cevaptan sayılmaz. Bir kabarmadır, bir köpüklenmedir o. Taşan süt, sütün öfkesidir. Bilirim. Picasso gibi mırıldanayım ama cevap sayılmasın: *“Şu çehreye bakın, dünyanın yaşı kadar eskidir bu yüz.”*

Dediğimi tuttum, inadına cevaplamadım. İnsan cevaptır aslında. Her ne kadar Ksephenon, *“Acaba soru sormak bir eğitim yöntemi midir İskhomakhos? Çünkü sorduğün bu sorular sayesinde öğrendiğimi fark ettim.”* dese de. Çünkü her ağzı soru; çiğ, amaçsız, sormuş oldum, laf olsun diye... Oysa “içben”im cevaplar kurulu. Yazdıklarım o kurulun tutanakları. Ama yine de iç boşluğuma çare değil. Ne yapmalıyım? Bu sadece benim derdim mi? Değil.

Boşluk her yerde. Taşın içine sıkışan dahil. Beynimdeki boşluk büyük bir enerji harcanarak er geç kapanır. Hayatımda boşa geçirdiğim anlar da yoğun bir çabayla telafi edilir. Hiçbir şey yapamazsam yönetmen Visconti gibi haralara gidip atları severim, koşuya hazırlarım. Bach gibi bir kiliseye soprana olarak girip ruhumu terbiye ederim. Daha olmazsa Ayvazovski’nin boya tüplerinin taşınmasına yardım eder,

Nevzat KONŞER

SOKAK FOTOĞRAFLARI

Sokaklar, ağır bir uyku gibi
güz atsan uyanmaz!
Bir aşk geçer gecenin karanfilinde
bir tütsü dolanır gelmişini geçmişini
bir gül ezberi tuttururuz köşe diplerinde
kokusu kıvrılır aramızdan!

Sokaklar, yaşlı bir şiir gibi
okunur da anlaşılmaz!
Bir kadın geçer sözcüklerin tertibinden
bir saçları vardır düş uçlarında
bir mecburiyet ruhsalında çığlık
korkusu savrulur aklımızdan!

Sokaklar, sahipsiz bir anı gibi
uzun süre akıldan çıkmaz!
Bir pencere kırılır günün ilk paragrafında
bir karga şehri sesiyle döver
bir dilenci ölür sonsuza doğru
konusu yalnızlık olur!

Sokaklar, evler ve hüznüler
sessizce anlatılmaz!

Şerif TEZGÖRENLER

CEVİZ VE BEGONVİL

Çisil çisil ağlıyor sarmaşıklar
Bahara erkenci ceviz ve begonvil
Utancını asmış akasyalar duvarda
Saniyelerle sınırlı kalsa yalnızlık
Dikenleri aşikâr bir gül hut hut bekler
Nisan akşamına alevi tende bahar
Az kayısı az tül pervazda
Bahara erkenci ceviz ve begonvil

sultan Abdülaziz’in misafiri olarak sarayın yolunu tutarım. Kimbilir Osmaniye nişanına da ortak olurum. Bütün bunlar geçici hevesler, dibe vurmalar. Derdim başka: Göğsümdeki boşluğun kapanmasının imkânsızlığı. Öyle ki bedenimi de yutup tüketmeye başladı. Bütün bunlar kişisel sorunlar, sızlanmalar... Ya çekip gidince arımda boşluk bırakmazsam işte bu var olmadığının, yeryüzünden geçmediğimin kanıtı.

Durmaksızın okuyup yazmak, belki de başka zamanları çöplüğe çevirmek. Bunun adı hiçliğe düşmek. Anlamsız olan hiçlik. Hiç... Hiç... Dilin, beynin, kalbin bir omuz hareketi sonrası düştüğü hiçlik. Buna hakkım yok. İyi şeyler yazmalıyım, her cümle altı kalın kalın çizilerek okunmalı. Hiç boşluk bırakmamalı. Dolu dolu yol almalıyım.

GÖRÜNÜM

Ağlıyor yoksun
ölüler topluluğu
ağrılı şehrin.
X
Ne cura kaldı
ondan ne de bağlama-
Göçünce duvar.
X
Bükülmüş sapı
tepesinden eğilen
gelinciklerin.
X
Yanılır insan
yarıştıran acıları
dilde gönülde.
X
Ya senin için
ya da senin uğruna
öleyim diyor.
X
Akan kanıydı
bir resim çizen taşa
yere damlayan.
X
Donmuş yüzde kan
kaskatı taşa dönmüş-
iz yok sulardan.
X
İncinir hayat
eksikse gelinciği
vazoda bir dal
X
İnledi ağaç
döken yapraklarını-
Utandı çıplak
X
Tatlı gölgeler
çimenlerin üstünde-
Uzan mutlu ol.
X
Zariftin narin
aklığın efendisi-
İnce orkide.
X
Altın yapraklı
hışırdayan dalları-
Kırda bir yalnız.
X
Bir ürpertidir-
Yerin altından gelen
ölüm korkusu.
X
Kızıl çiçeği
toprağa düşen kanı-
Ölüm kokulu
X

Kuşlar ağlamış-
Karalar giyip orda
Karamaraş'ta
X
Yekinince yel
ince bir dal ses verdi
çıtırdarak
X
Kaldırdı göğe
ellerini korkuyla
ev sallanınca.
X
Yüzlerce ölü
Yanı vermiş kimisi
kimi üst üste
X
Elsiz eldiven-
Aziz bedenleri gör
canı çıkınca.
X
İşte bu insan:
Gidince varı yoğu
kuru dal yerde.
X
Gelemeyenler
diriyken bir araya
can cana şimdi.
X
Dönüşmüş taşa
dilsiz ölü yakını
geziniyor durur.
X
Derin uykuda
yakalanmış hepsi de
dönülmezliğe.
X
Güz başakları
sanır gören yerlerde
yatmış canları.
X
Ölüm sessizce
yaymış kanatlarını
çıplak geceye.
X
Ağlatmak için
yetiyor ona azgın
birkaç saniye.
X
Durdu enkazda
bu evde tattım dedi
mutlulukları.
X
Acı seslerle
yoluyor saçlarını
kocası için.
X
Dilsiz ve soğuk
cesetler arasında
geziniyor sabah.
X
Kuşlarla dönmüş
dilediği cennete
sevgisi kalmış.

MEVLÜT ŞENER'İN “HANÇER VE KARANFİL ŞİİRİ” ÜZERİNE BİR OKUMA DENEMESİ

M. Ali ÖZDOĞAN

HANÇER VE KARANFİL

*bir çoban uslu bir meşe ağacına H ve K harflerini
bıçağıyla kazdıktan sonra ortadan kaybordu*

korkularınızı ben kundakladım
falınızı ben çaldım kahvenizden
imgelerin ve gölgelerin gücü adına
zamanı geriye sarmak istiyorum

çocukluğuma varıyorum
kanımın en serin bahçesine
üstümde yaldızlı gök
ağzında eski bir mızıka
çalıyorum bozkırın uysal şarkısını

yoncalara benzemek istiyorum
devrimin nazlı tırpanıyla
söküp atmak istiyorum toprağımdan kederi
hançerlere ve karanfillere benzemek istiyorum
içimde soluğunu duymak için yaşamın

kartal ve gül kokan çayırları
öperek uyandıran bir baharın
ellerine inanmak istiyorum

kulağı hep kırışte olan
kalbimi lütuflarına boğan çiçekleriyle
çocukluğuma sımsıkı sarılan hatıralara inanmak istiyorum

biliyorum bir gün
ellerin çağını* yeniden kuracağım
ve ölüm gibi yumuşayan ruhumuzdaki kuşkuları
zincirleyen bir güle döneceğim

* Rimbaud

Mevlüt Şener

Hangi sanat dalı olursa olsun illaki sembole başvurmak zorundadır. Hele ki sözünü edeceğimiz sanat dalı şiirse bir sembole yaslanmadan şiiri kurmak mümkün değildir. Dili oluşturan kelimeler başlangıçta bir semboldür. Gündelik yaşamda insanların iletişim amacıyla kullandığı kelimeler şairin elinde bambaşka anlamlar yüklenerek zengin imgelere dönüşür. Kimi zaman birbirini destekleyen kelime öbeği şair tarafından bir imgeyi baskın kılmak amacıyla şiirde kullanılır. Şairin ördüğü imge, mensubu bulunduğu toplumun kültürel dinamiklerinden bağımsız değildir. Şair bir şiiri inşa ederken imgelerle okur için bir tablo çizer. Şiirin muhatabı okur da içinde yaşadığı toplumun kültürel refleksiyle hareket ederek şairin yaptığı göndermeleri zihninde canlandırır.

Bu yazıya giriş mahiyetinde yukarıda ifade edilenlerden hareketle Mevlüt Şener'in Hançer ve Karanfil şiirinin çözümlemesi yapılacaktır. Hançer ve Karanfil Şener'in *Orlandoart* dergisinin 2023 Ekim sayısında yayımlanan şiiridir. Başlıktaki hançer ve karanfil kelimeleri kendi içinde bir zıtlığı imgelemektedir. Karanfil bizim topraklarımızda yeni tanıştığımız bir bitki değildir. Onun kökeni de atalarımızın kökeni gibi Asya'dır. Karanfil, Anadolu'daki Türklerde

Selçuklu taş ve çini işlerinde görülmektedir. Hançer kültürel kodlarımızda ihaneti, sırtından vurmaya sembolize ederken karanfil sevgiyi ve güveni simgelemektedir. Öyle ki İkinci Yeni akımının temsilcilerinden Edip Cansever'in o meşhur Yerçekimli Karanfil şiirinde karanfil bir sevdaya karşılık gelmektedir.

*“Sen karanfille eğilimsin, alıp sana veriyorum işte
Sen de bir başkasına veriyorsun daha güzel
O başkası yok mu bir yanındakine veriyor
Derken karanfil elden ele.”*

Karanfil denince şiir geleneğimizin ustalarından Ahmet Haşim akla gelmektedir. “*Karanfil Yârin dudağından getirilmiş / Bir katre alevdir bu karanfil*”. Hâşim'e ait “Karanfil” (1926) şiirinin muhtevası, “sevilen” kişiye ait görsel niteliklerin tanıtılmasıyla kurulu Divan şiiri estetiğinden günümüze süregelen yakıcı bir aşka dayanmaktadır. Kunduracı'nın (2023: 155) ifade ettiği gibi şiirde, “yârin dudağı” ile karanfil çiçeği arasında renk ve şekil bakımından görsel bir benzerlik ilgisi ve bilhassa “katre”, “alev” sözcükleriyle aşık olan kişi üzerinde meydana getirdikleri etki ve izlenim eksenli aktarım ilgisi kurulmuştur. Orhan Veli ise Ahmet Haşim'e nazire yaparcasına karanfili şiirinde II. Dünya Savaşı sırasında Nazi Alman askeri birliklerinin Polonya'ya yönelik işgal harekâtını anlatmak için bir ironinin parçası yapar. Almanların Polonya'ya saldırısı da haincedir ve bir nevi arkadan saldırmadır. Kendi şiirimden örnek vermem gerekirse Gemisi Olmayan Yolcu (*Olağan Şiir*) şiirimde de “*karanfiller kan kokusuyla mı büyüyecek*” derken aynı tezatlığı fark edebiliyoruz. Hayat zıtlıklardan, çelişkilerden ibaret değil midir?

Esasında hançer bir taraftan da ihanete uğrayan kişinin gücünü öne çıkarmak için kullanabileceğimiz bir araçtır. Zira ihanet edecek kişi yüz yüze karşılaşmadan korktuğu için sırtından vurmaya planlayacaktır. Mevlüt Şener, hançer ve karanfil başlığını bilinçli tercih etse de etmese de bu başlık kültürel kodlarımızdan bağımsız değildir. Şiirin epigrafında çoban çobanların sürüsüyle gölgelik olarak kullandıkları bir meşe ağacına H ve K harflerini kazdıktan sonra neden ortadan kaybolur ki! Burada aklımıza bir hile, oyun gelmektedir. Çobanlığın tarih boyunca hükümdarlığa karşılık gelen bir iş olduğunu da göz önünde bulundurursak çobanın yönetilen değil yöneten vasfına sahip birisi olduğunu fark ederiz. Mesleki açıdan çoban doğa ile iç içe insanlardan uzak yaşayan, göz önünde olan birisi değildir. Şimdi okurun tercih etmesi gereken iki seçenek vardır: Çoban ortadan kayboldu mu ya da ortadan kaldırıldı mı?

Üçüncü bentte Şener, hançer ve karanfili olumlu bir manada ele alıyor. Oysa bu iki kelimeyi biz zıtlıkları dile getirmek için kullanmıyor muyuz? İçinde yaşadığımız hayatın bir zıtlıklar denizi olduğunu kabul edersek şiirde pekâlâ bu iki kelime birbirini destekleyici bir şekilde kullanılabilir. Şairin benzemek istediği karanfil ve hançer ondaki duygu çatışmasının bir sonucu olabilir. Hançer ve karanfil kelimesini devrim kelimesi başlığı altında okursak şairin ortadan kaldırmak istediği düzenin yerine yenisini kurmak gerekiyor. Karanfil, hançere alternatif bir değişim sunmaktadır ki sonrasında yaşamın soluğu duyulabilsin.

Şair, muhtemeldir ki içinde yaşadığı toplumla uzlaşmamaktadır. Yalnızlık çekmektedir. Bu yalnızlık bir fikir yalnızlığıdır. Korkularınızı ben kundakladım derken benmerkezci bir dil kullanmaktadır. Bir toplumun/insanın sınırlarını çizen yegâne şeylerden birisi de korkudur. Korkuları tarafından sınırlandırılmış bir toplum gerçeklikten uzaklaşır ve hayalleriyle yetinir. Ve şair içinde yaşadığı toplumun hapsedildiği korkuları kundaklayarak onların dünyasını

KUCAĞIMDAKİ ÇOCUK

Yamanım ben
Dilsizlerin başı
Kucağında ahraz bir çocuk
Düş arıyorum kimsenin görmediği

Efendiyiz ya korkmuyorlar
Bilmezler çingilar saçan öfkemin bedelini
Keşke dinlenebilsem biraz
Kucağımdaki çocuk uyur belki

Yok tozlarımıza kadar süpürecek zaman
Olmamış hükmü verilecek giderken
El izimiz bile kalmayacak ekmek tahtasında
Sesim küçük kuşları dahi korkutmayacak

Aslında hep böyleydi
Kendimle oynadığım kör oyunlar
Bizi kattım içine hiç yılmadan
Kucağımdaki çocuk büyür belki

değiştirmeyi arzulamaktadır. Kendisine, köklerine yabancılaşmış, yabancılaştırılmış bir toplum mevzubahistir. Ki zamanı geriye sarmasındaki neden de içinde bulunduğu dönemin/toplumun kendisine yabancılaşmasıyla ilgilidir. İnsanlar böyle bir toplumdaki kaçmak için sığınacak güvenli bir liman arayışına çıkar. Şairin de topluma dair ümitsizlik anlarında sığındığı ülke çocukluk ülkesidir. Orada bozkırın şarkısını söylemektedir. Zira bozkırın şarkısı bize mertlik imgesini vermektedir. Öyle ki şairin itirazını bir sonraki bentte yakalayabiliyoruz. Devrim kelimesini kullandığı mısra da bozkırın şarkısının yanında toplumsal düzene, yabancılaşmaya, çöküntüye kuvvetli bir itiraz duyulmaktadır. Belki de bu yapaylıktan sıkılan, bunalan şair doğaya sığınmaktadır. Onun sığındığı doğada babası vardır. Babanın sıcak elleri. “*Kartal ve gül kokan çayır/ öperek uyandıran bir babanın/ ellerine inanmak istiyorum.*” Bu mısralar ister istemez beni Ocimum Basilicum (*Sadece Şiir*) şiirimdeki “*ezberlenecek bir şiirdi babanın elleri*” mısrasına götürüyor. Babanın eli sıcaktır, çünkü onun elinde bu toprakların sıcaklığı, doğallığı vardır. Nasıl ki babalar çocuklarında kendi çocukluğunu görürse evlatlar da babalarda çocukluğundaki doğallığı görür. Şener de çocukluğundaki hatıralara sarılıyor. Şimdi yukarıda okura bıraktığımız soruya tekrar dönelim. Acaba çoban ortadan kaldırılıyor mu yoksa bu çobanın bilinçli bir tercihi midir? Benim kanaatim çobanın bilinçli bir tercihidir bu. Kaldı ki büyüklerin çekilmez olduğu, savaşların ve kaosların hiç bitmediği bir dünyada en acıklı iş çocukluğa, çocuklara ve çiçeklere sarılmak değil midir? Muhtemeldir ki çoban da kendi çocukluğuna sarıldı. Kartal ve gül kokan çayır/ -belki de şairin kendisini- öperek uyandıran babanın şefkatli ellerine sığındı.

Kaynakça:

Kunduraci, Gizem. “Poetik Yenidenyazım: “Karanfil” Şiirleri Ekseninde Ahmet Hâşim ve Orhan Veli Poetikalarında Metinsel Aşkınlık İlişkilerinin İşlevleri.” *Türkiyat Mecmuası- Journal of Turkology* 33, 1 (2023): 147-160.

TEK BAŞINA NE AŞK OLUR NE DAVA

Hava su taşkürenin bileşimisin sen
Evrimin can damarından çıktın da geldin
Evrildin evirdin devrildin devirdin
İnsanlık belleğine anı en güzel gülüşü yaratırken
Dürtülerin ele geçirmeden seni

Yaşam kontrolü tanımaz senin gibi
Bir öpüş uzaklığı mesafede
Ölümüne sevmiyorum seni
Can çekişsin töre

Anılarda kalsın altın kakmalı hançer
Söz de hançerin gümüşü değil mi
Yağmurla gelip rüzgarla giden atlılar
Getirirler elbet güneşimizi de

Sazda yaşam bulan sesimiz
Serenat olur düşten gerçeğe akan bahçemizde
Tütün ve yasa kokan eller yazarken yazgımızı
Birleşmeliyiz
Tek başına ne aşk olur ne dava

Büyük harfler değil büyük adımlar gerekli bize
Karşı konmaz eylemlerin silinmez güncesinde

GÖRÜMLÜK

ne çok hallerim oldu, başım üstüne
kaçın kurasıydım zira
biraz astığım surat, pardon ihtilal
bana ikrar et, türkiye’den farkım yok
içim kalabalık anlamı yok gidişlerin

kırıldıkça kendini onaran kalp
bin yıllık masal, sefalet, kaside

yaz yüzlü çocuklara görümlük
beyaz çarşafı bürünen, pembe ten:
-nazlı kızı hasan oğlana vermeli*

aşk, bir şehrin ikiye bölünmesi hep
sustukça bir nehir kıvrılır içime
hangi söz açılmış güldür
ne geldiyse yüklendim yanlış sevimlerden
gök içime düştü, çürüyor yılları astım

şimdi kanayan bir lamba bedenim
hangi şehrin surundan akar

*Kütahya türküsü.

KIRIK KALPLI BİR ŞAİR: PAUL VERLAINE

Hasan EFE

Acı, korku, pişmanlık; kaçma, çaresizlik, aşk ve sevgilerini elli iki yıla sağdırır Verlaine. Bitmeyen sıkıntı ve kavgalar yaşamının sonuna dek onunla birlikte olur. Ara ara bu acılardan kurtulsa da peşini bırakmayan elem ve ızdırıp Verlaine'yle paralel yürür.

Bir başka deyişle acı diner korku kalır, korkuya üzüntü ulanır, sevgi başlar, çatışmalar belirir...

Verlaine disiplinli subay bir baba ve varlıklı bir annenin oğlu olarak 1844'te Metz'de (Fransa) doğar. Annesinin aşırı sevgisiyle geçer çocukluğu. Sonraki yıllarda varlık içinde yokluğu, kimileyin de yoksunluğu yaşar şair. Acıların eşliğinden uzaklaşırken bir başka kaygıyla karşılaşır. Bu sıkıntılardan kurtulmak için kendini içkiye verir.

Böylesi bir yaşamla içli dışlı olan şairin şiirleri, ülkesi Fransa'nın sınırlarını aşar ve dünya edebiyatında yerini alır. Bazı edebiyat dergileri önceleri onun şiirlerini yayımlamaz. Öte yandan bir kitabı da yasaklanır.

Bu yazıda Verlaine'nin yaşam süreçlerine kısaca bakmaya çalışacağız.

Şair doğrudan bu gelişmelerden etkilenir. Ortaya çıkan şiirler de bu süreçteki yaşamışlıklardır. Verlaine bunları içinde biriktirerek iç tepileriyle dışa yani şiirlerine yansıtır.

Yaşam koşulları çocuklukta iyi olan Verlaine, çocukluk aşkı için şunları söyler,

"Sarışındı, öfkeliydi yaban denecek kadar; kıvrık kısı saçları, koyu kestane rengi gözlerine, yüzüne ayrı bir canlılık veriyordu. Tenindeki kızıl lekeler bana, ateşli bir bedende tutuşan kıvılcıklar gibi geliyordu. Dolgun ve canlıydı dudakları, geyikler kadar ürkek, oynak bir yürüyüşü vardı..."
I*

Buradaki öfke sözcüğü, şairin beş yaşındaki (1849- Metz) zihin algısı olarak düşünülebilir.

Verlaine ailesiyle Paris'in yakınlarındaki Batignolles'a taşınır. Oğluna düşkün olan anne ona aşırı ilgi gösterir. Ölçüyü aşan bu yaklaşım Verlaine'in gelecekteki yaşamını olumsuz etkiler. Özellikle de anneden gelen bu aşırı sevgi onun cinsel yönünü saptırır ve daha sonra Verline eşcinselliğe kayar. Karşı cinsten gelen bu aşırı sevgi ve ilgi salt annesi Elisa değil, kuzeni Elisa ile de ilgilidir.

"İki kız kardeş ruhlar; bizleri süren, puslu Kuran o acımasız, körpe unutuluşlarda Kadınlar, erkeklerden uzaklarda çocuksu Tatlılıkları katan bulanık arzulara!" 1**

Şairin sonradan ortaya çıkan eşcinselliğin kaynağını Freud karşı cinslerden gelen (anne-kuzen) aşırı sevgiye bağlar. Buradaki eksik olan diğer bir sorun, baba ilgisinin geri itilmesidir. Babayla yakın ilişki sürdürülemediği düşünülür. Öte yandan yatılı okula verilen şair evden ayrılarak derin acılar yaşar. Köklerinden koparılan bir bitki gibi çaresizliği, yalnızlığı ve yetersizliği tadar. O, içindeki kırgınlık ve küskünlükle ayakta kalmak için uğraşır ve okuldan kaçır. Eve döner. Anne ve babasına, okula gitmeyip yanlarında kalmak istediğini söyler. Baba, birkaç gün evde kalmasına izin verir, sonra onu okula gönderir.

İleri yıllarda bu acılar dizelere şöyle yansır,

"VII

*Şimdi artık bir Zavallı Gemi'yim
Fırtınadan direkleri kırılmış,
Notre-Dame'in ışıklarından yoksun
Ve batmaya hazır, çaresiz kalmış." 1****

Verlaine liseyi bitirdikten sonra teyzesinin kızı Elisa'nın yanına gider. Yani evden uzaklaşır. İleri yıllardaki yaşamını etkileyecek bazı davranış değişikliklerini burada edinir. İçkiye başlar. Bu durumdan hoşnut olmayan baba onu geri çağırır ve belediyede bir işe yerleştirir. Şair burada okumalarını sıklaştırır. Sanatçı, yazar ve şairlerle tanışır.

Gelişim dergisinde ilk şiiri *Bay Prudhomme* yayımlanır. Daha sonra yazı ve şiirleri değişik dergilerde yer alır.

Bu arada babası beyin kanaması geçirip ölünce şunları dile getirir,

*" (...) zavallı babamın ölümü yüreğimdeki acılara bir yenisini daha ekledi..." 1*****

Babasız kalan Verlaine daha da düzensiz bir yaşamın içine sürüklenir. İyice kötüleşen şairi Elisa yönlendirir.

İlerleyen yıllarda aşkla sevdiği teyze kızını da yitirir. Şiirlerine yansıttığı ve abla gibi sevdiği kadının ölümü onu çok sarsar.

Acılardan kurtulmak için kendini aşırı bir şekilde içkiye verir. Bu arada Mathilde Maute ile tanışır ve ilerde evlenir. Mathilde'nin aşkı onu rahatlatıp duygusallaştırır da bu uzun sürmez.

Bir yandan cinsel dönüklüğündeki baskıyla Lucien Viotti'ye karşı tutkusu da artar.

*"Kalbimizi, ruhumuzu
Duygumuzu eritem,
Garip hüznünde çamların
Birbirine katalım." 1******

Brüksel'de yayımlanan *Kadın Dostlar* kitabı Fransa'da yasaklanıp toplanır. Bu durum onu üzer.

Evlilikten istediğini bulamayan şair savaşta olan ülkesinin ordusuna katılarak evden uzaklaşır. Daha sonra geri döner ve bir oğlu olduğunu öğrenince eşi ve çocuğuna aşırı tepki gösterip şiddete başvurur. İçkinin etkisiyle daha da kötüye gider.

Askerde ölen Lucien (hemcinsi), şairin acısını daha da derinleştirir.

Verlaine *Çapkın Törenler* kitabı çıktıktan sonra Arthur Rimbaud ile mektuplaşırlar. Bir süre sonra Rimbaud Paris'e gelir. Verlaine onu içki ve çılgın bir yaşama alıştıtır.

Bu ara Verlaine ailesinde kalan Rimbaud buradaki yaşamdan rahatsız olup bir başka arkadaşının evine gider. Daha sonra Verlaine geceleri Rimbaud ile geçirir. Verlaine, oğlunun kendisine ayak bağı olduğunu öfkeyle söyleyerek yine evden kaçır. Bir süre sonra geri döner.

Şair bir yandan karısı diğer yandan da Rimbaud ile birlikte olmak ister. Bu gidip gelmeler, çatışmalar, kavga ve gerginlikler uzun yıllar sürer.

1872'de eşini tekrar terk ederek şair Arthur Rimbaud ile eşcinsel bir ilişkiye başlar. Birlikte Londra ve Brüksel'e giderler. Burada birçok deneyim yaşarlar. Ne ki aralarındaki anlaşmazlıklar artınca Brüksel'de Rimbaud'u silahla yaralar ve iki yıl hapis cezası alır. Ceza evindeyken daha çok okumaya başlar.

Cezası biten Verlaine gerilimler içinde iyice yoksullaşır. Annesinin gönderdiği parayla bir çiftlik satın alır ve ders verdiği hemcinsi Lucien Letinois ile oraya yerleşerek bir süre birlikte yaşarlar. Tifoya tutulan Letinois ölünce şair derin bir acı daha yaşar.

"Ama büyük korkusunda ormanın
İşte uğursuz tazı
Ölüm" I*****

Şair annesini de yitirince acısı katlanır, hayat kadınlarıyla birlikte olur.

Bir yazısında şunları dile getirir,

" (...) iyiydim, temizdim...Ah! Çılgınlığımı artıran içki. Düzenli, kurallara uygun yaşantıma karşın tenime yerleşen mikrop. Acı, sonsuz bir acı eritti beni..." I*****

Yukarıda kısaca ele aldığımız yaşam sürecindeki acılar onun şiirlerinde baskındır. Bu Kırık Kalpli şair, 1871'de Paris'te Parnas ekolü öncüleri olan Leconte de Lisle, José María Heredia, Theodore de Banville, François Coppée, Sully Prudhomme vb şairlerden etkilenir.

Aynı dönemde, Baudelaire'in etkisi de onun şiirlerinde sezilir. "Kötülük Çiçekleri"ndeki bir dizede adlandırılan "Zühal Şiirleri" (Poèmes saturniens), Verlaine'in kişisel özellikleri, inançları, duygusal derinliğini ve hassasiyetini yansıtan, aynı zamanda bir müzikal olarak öne çıkaran şiirlerini kapsar.

Sembolizm öncülerinden olan Charles Baudelaire ile Kırık Kalpli şairin yaşamı ve şiirleri birbirine yaklaşır.

Charles Baudelaire'in özellikleri Verlaine'in gerçek yaşamıyla örtüşür ve yaşamından izler taşır. Özellikle erken dönem şiirlerinde yaşamdan kaçma, buhranlar ve içsel sıkıntılar (Baudelaire'de olduğu gibi) önemli temalar arasındadır. Mutluluk, aşk, cinsellik, düşlerin dünyası, bilgelik, din ve inanç gibi değişik ana konular Verlaine'in şiirlerinde süreç içinde değişir ve sıkça ele alınır.

Verlaine'nin yetişkin dönemdeki şiirlerinin alt uçları çocukluğuna uzanır.

Erik Erikson ve Jean Piaget de çocukluk dönemlerine çok önem verirler. Bu dönemler fizyolojik, biyolojik, psikolojik ve zihinsel aşamaları kapsar.

Farklı yaklaşımlarda bu süreç değişir. Freud ise bunu şöyle değerlendirir.

Yüzeyde görebildiğimiz tek yönlü aşırı sevgi, babayla yakın olamama; bu gelişim aşamasının sağlıklı işlememesindedir. Psikoseksüel gelişim evrelerinin üçüncüsü, üç yaşının sonu, dördüncü yaşın başından altı veya yedinci yılın sonuna dek sürer. Çocuk bu evrede cinsel organına, cinsel farklılıklara ve bunların anlamlarına yönelir. Sevgiyi kendi dışındaki karşı cinse yönelir. Erkeklerde sevgili *anne*, kızlarda *babadır* (Oedipus veya Elektra evresi). Bu evre uyumlu ve rahat yaşamışsa sonraki evrelere geçiş de başarılı olur ve çocuklar yaşamları boyunca mutlu, sağlıklı ve sevecen olurlar. Bu evrede algılanan yetersizlikler cinsel kimlikte takıntılar ve sapmalar, güvensizlik, ileri yaşlarda da olumsuz sonuçlar doğurur.

Çocuğun ilk altı yaş içindeki yaşam izleri yetişkinlikte kişilik oluşumunu belirler. Çocuğun genital dönemde cinsel ilgi odağı aileden çıkıp dışarı yönelir. Eğer bu dönemde aile ilişkileri çözümlenememişse karmaşıklıklar tekrar başlar.

Verlaine'in çocukluğunda yaşadığı gelişim bozukluğu; tek yönlü aşırı sevgi, ileriki yıllarda şairde her iki yönde bağımlı bir kişilik oluşumunun yolu açar. Çevresinde birilerinin olmasını ister. Anne dışında sanatçı edebiyatçı arkadaşlar, bir eş arayışı, kendi cinsine yönelme, sokak kadınları, meyhanedeki insanlar ve alkol!

Bunlar onun için birer dayanaktır.

Şairin yaşamındaki acılar şiirlerine yansırken onun, çocukluğa (gelişim süreci) takıldığı ve oradan kurtulamadığı izlenimi bize yansıtır. Özellikle zorla evden koparılarak yatılı okula gönderilmesi Verlaine için derin bir travmadır.

Verlaine, Limbaud ile sürekli çatışmasına rağmen ondan ayrı yaşamak istemez. Bu olumsuz durum da onun çocukluk dönemindeki gelişim basamaklarının sağlıklı aşılamaıyla ilgidir.

Art arda gelen bu olumsuzluklar Verlaine'in yaşamını alt üst eder ama o acı, yalnızlık, yoksulluk ve kayıplar içinde kendini daha çok içki ve şiire verir. Rimbaud için şu şiiri yazar,

" YÜREĞİMDE AĞLIYOR

(Yağmur çiseliyor kente)
(A.Rimbaud)

Kente yağan yağmurlar
Yüreğimde ağlıyor;
Bu nasıl hüzdür ki
Canevimi dağlıyor?

Ey hoş yansıya yağmurun
Çatılar üstünde, yerde!
Hüzün dolu yüreklerde
Tatlı şarkısı yağmurun!
Bu nefret dolu kalbimde
Bir nedensiz yastır ağlar.
İhanet mi desem? değil...
İçimde bir kuruntu var.

Kuruntulardır en çetin
Acıları ömrümüzün,
Sevdadan ve kinden yoksun
Kalbimde dağlarca hüznün!" I*****

Verlaine'in yaşadığı acılara bir de farklı açıdan bakalım.

" Harpte ölmekti dileğim:
Gerçi yurtsuz, kralızdım,
Pek de yiğit sayılmazdım:
Beni beğenmedi ölüm" I*****

Yukarıdaki alıntıdan indirdiğim "Gerçi **yurtsuz, kralızdım,**" dizesi şairin yatılı okul dönemindeki yaşadığı travma ve dört- yedi yaş arasındaki gelişim bozukluğuyla doğrudan ilgili olduğu söylenebilir.

Bu acıların şairdeki karşılığı *Kırık Kalp Sendromu*'dur denebilir.

Bu, tıbbi literatürde "Takotsubo kardiomyopatisi" olarak da bilinir. Sıklıkla **yoğun stres, üzüntü veya şok sonrası ortaya çıkan bir kalp sorunu**dur.^{4*} Bu durumda, kalbin sol tarafı geçici olarak yerine getiremez. En yaygın görülen belirtiler kalp çarpıntısı, nefes darlığı, göğüste sıkışma ve ağrıdır.

Bu sendrom kişiler tarafından kalp krizi gibi yaşansa da **Kırık Kalp Sendromunda koroner arter tıkanması yoktur.**^{4**}

Harvard'a bağlı Massachusetts Genel Hastanesi'ndeki (MGH) araştırmacılar tarafından yürütülen çalışma, **kalp-beyin bağlantısının büyük olasılıkla önemli bir rol oynadığını** gösteriyor. Bireyin strese verdiği tepki, beynin strese ilişkili merkezlerinde oluşan yüksek aktiviteyle belli olur.^{4***}

Görüntüleme testleri, **beyindeki amigdaladaki artan aktivitenin, sendromun zamanlamasının yanı sıra daha sonraki TTS gelişimini de öngördüğünü ortaya çıkarmış.** Örneğin, en yüksek amigdalar (Beyindeki duyguları yönetir;

sevinç, coşku, öfke, korku, kaygı...) aktiviteye sahip kişilerde görüntüleme sonrakı bir yıl içinde TTS gelişirken, orta düzeyde değerlere sahip olanlarda birkaç yıl sonra TTS gelişmiş.

Buradan da anlaşıldığına göre Verlaine'de biriken acılar katmanı sonrakı yıllarda daha etkili oluyor. 4****

“Kara bir sessizliğin kara, daha da kara
Yoğun bir karanlıkla, bir gölgeyle düştüğü
Dalga gibi, o dallar, o ürkünün görüntü
Doldurur yüreğimi hoyratça bir korkuyla.” 1*****

TTS'nin, klasik örneklerde olduğu gibi, yalnızca anne, baba, eşin veya çocuğun ölümü gibi nadir, son derece rahatsız edici bir olayla karşılaşmanın sonucu olmadığını gösteriyor. 4****

Bunun dışında strese bağlı beyin aktivitesi yüksek olan bireylerde TTS geliştirme olasılığı artıyor. Bilim insanları ayrıca strese bağlı beyin aktivitesi ile kemik iliği (bağışıklık) aktivitesi arasında bir ilişki olduğunu da belirlemişlerdir. 4*****

Verlaine'de de bu belirtiler öne çıkar. Paris'teki yoksulluk döneminde annesiyle kaldığı sağlıklı ve rutubetli evde dizleri iyice işlevsiz kalır. Annesinin cenazesine bile katılamaz.

“O zavallı ölümler, onlar ki
Yapayalnız, titriyorlar soğuktan,
-Göz yaşındalar, unutulduklar belki! - 1*****

Sembolizmin öncüsü Verlaine,

“Umut bir saman gibi ışıl ışıl yanmada,”

1***** diyerek dünyada birçok şairin dışında, bizde de Yahya Kemal, Haşim, Tanpınar, Dranas ve Tarancı'yı da etkilemiştir.

Yararlanılan Kaynaklar:

1. Paul Verlaine; Zühal Şiirleri-Çapkın Törenler-Tatlı Şarkı-Sözsüz Romans'lar-Seçme Şiirler, Türkçesi: Erdoğan Alkan, Varlık Şiir, ISBN 975-434-252-0
2. Yaşam Boyu Gelişim-Gelişim Psikolojisi, John W. Santrock, Çeviri Editörü: Prof. Dr. Galip Yüksel, Nobel Yayın, 13. Bas. Çeviri, Ekim 2011
3. Ergenlikte Değişim ve Erişkin Yaşama Geçiş, Yayına Hazırlayan Talat Parman, Araştırma Dizisi Bağlam Yay., 1. Bas., 2013 İstanbul.
4. https://beslenmebulteni.substack.com/p/dunyadan-esintiler-34?utm_campaign=email
5. Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü, Seyit Kemal Karaalioglu, Genişletilmiş 3. Bas., İnkilap ve Aka Kitapevleri 1983 İstanbul
6. Korkut, E. (1999). Verlaine'de Uzun-Özne İlişkisi. Dilbilim Araştırmaları Dergisi, 10, 125-133. <http://dad.boun.edu.tr/tr/download/article-file/52703>
- 7.

Alıntılar:

1* age, s. 271 (vurgu bana ait, HE), ** age, s. 157, Bağışlanmamız Gerek, *** age, s. 180, Birds In The Night – İng. Gecede Kuşlar, **** age, s.272, ***** age, s. 120, Sessizce, ***** age, s. 276, ***** age, s. 280, *****age s.156, ***** age, s. 197, Geldiğimden Durgun Yetim, - s. 66 Ormanlarda, ***** age, s. 60, Sub Urbe, ***** age, s. 196, Umut Parıldamakta 4* aglink, ** aglink, *** aglink, **** aglink, ***** aglink 4***** aglink

Hasan ÇELİKKOL

ANLAMAYA ÇALIŞIYORUM SOLUDUĞUM HAVA NE KADAR TEMİZ

Tam gökyüzü mavi diyorum
Nereden çıktığı belirsiz duman karşılıyor beni
İçime çekiyorum her zamankinden daha fazla, kimsesiz ve çaresiz
Durgun sularda sürgünlüğüm başlıyor

Tam bugün kötüler unutuldu diyorum
Düşlerimde soğuk çan sesleri
Hedefini şaşırıyor serseri bir kurşun
Buğulaniyor camların arkası, keşke siyah olsaydım

Tam bahar geldi diyorum, yazdıklarımın bahanesi oluyor bahar
Yağmur zaten hep gözyaşı
Yalanlarım yakın zaman efsanesi
Günahım koynunda geceliyorum

Tam eski tanrıların yerine şimdi yasalar var
Yedi ölümcül günah bugün de yasak diyorum
Kahramanlar birer birer öldürülüyor güpegündüz yol ortasında
Birdenbire şeytan geliyor aklıma

Öyleyse dünyama hoş geldim

Engin KÜKRER

SENİNLE...

Upuzun iki ip olup
Birbirimize dolaşsak
Ayrımasalar bir türlü
Düğüm olsak mesela
Hiç kimse çözemese bizi...

Ya da gizli bir formülün
Nadir iki bileşeni olsak
Karışınca kedere
Çözüm olsak mesela
Hiç kimse üzemese bizi...

Çok eski bir yazıtta
Yan yana kazılı bulsalar ismimizi
Veya kutsal bir metinde
Hüküm olsak mesela
Hiç kimse bozaması bizi...

Kara büyü olsak diyorum, ne dersin?
Bir şamanın çılgılında çınlamak
Kâğıda düşmeden önce sırrımız
Ölüm olsak mesela
Hiç kimse yazamasa bizi...

BU HÜZNÜ AÇIKLAYACAK BİLİM

herkesin içinde göçmekle meşgul hayat
insan söyleyince geçecek sanıyor
daha gelemedik o seviyeye
yalanlar eve sığar en iyi ihtimalin
salondan yatak odasına geçişi
henüz gerçekleşmedi ama
temkinli bir ev ekonomisi aldatılmak

sana söylenmedi içeriği rüyanın
daha söylenmedi yataktan kalkmanı sağlayan şey
kalbine bakıp delirmediğine olan şaşkınlık
bir kıta olarak belirdin sadece
boşunluğun kara parçasıyla
sana söylenmedi diye bildiğin
her şey açıklandı bir patlamayla
sen nerelerdeydin
sana söylenmedi mi hâlâ
dudaklarını ısırın zehir kendi kanındı

seni tuttu en kara yalnızlığı zulmün
düşündün büyüdü nefesindeki yurtık
sıçradı masanın üzerindeki kan
seni yanılttı güneşin seyrindeki karar
ama mecburdun genç kalmış bir güne
ısrarla seçtin taşı sopayı ve ipi
artık adınla süreceksin bu kederli şarkı
bir bulut sana ne kadar seslenirse
yorgunsan kırıldıysan yani hayatsa
uzun dizelerine uzanabilirsin yalnızlığın

son ruhunu veriyor merdivene
yeşil bir rönesans akşamını
firçasından kan damlıyor zamanın
ya da aynı renkte bir mecaz
adınla başlıyor gibi durgun suda
rüzgâr kendine döndürdü kayayı
arkasına saklanamayacağı kadar küçük
o tarih kitapları
senin önüne koydular beğendin
senin adını verdiler sevindin
ama bütün başroller bilir bunu
kahramanlaşmanın doyulmaz iştahı
sonunda bildirilecek borsaya
sadece takılıp düştüğün kıvrık bir halıya
ne faydasız bir ölüm diye yazılacak
kimsenin okuyamayacağı bir dilde

en büyük çöplüğüne bak dünyanın
insanların gözyaşına sığıdığı
seni haklı çıkaracak bir tiradın da yok
her şeyi makul kılacak çocukluk da
sevildin ama bilmeden ne demek olduğunu
bunu yaşamakla edindiğin keder
kristalleşen su damlasındaki desen
yeni öğrendin kimi suçlayabilirsin
menüdeki son yemeği sipariş ettiğini →

MAHMURE HANIM (ANNEM)

Balkon bir evin ruhu mu anne,
Parmak ucunda birikirken
Lokmaların tadı,
Çağırğan gözlerle baktıkların
Ürkek yollarda geniş soluklar için
Şekersiz kahvelere razı...

Kuşların pike yaptığı balkonda
Kaşla göz arası kabarıken
Puf böreğinin yüreği,
Yurttan şarkılar korosu mu
parazitli radyodaki,
Balkonda yoksan eğer
Hafif bir krem sürüp
Saçına diktiğin çiçeklere
Provaya gitmişsindir
Ayşe teyzeye...

Camımda can kanatan dünya
Suçlarımızı döndürerek
Eşitlerken elips yörüngesiyle,
Bizi büyütüyor hayat sineması
Ağlayarak çıktığımız
Ayşecik filmleriyle...

Kuşdili konuşalım Şenay
Annemin terlikleri çok duyarlı,
Ama bir tek atınca dinlenir
Çilesini yoran babamın kolları,
Mutluluk adına ne varsa
Balkonda çırpınan çarşafta saklı...

Uluay Koçak GÜVENER

DÜZEN

Ayaklarımın altında
hissediyorum
başıboş tutsaklığımı
dönme dolap gibi korkularımı
sarmalıyorum omuzlarıma
yine
sessiz bir tırmanış nicelere.

bir görünmezlik düşledin
sözcüklerin kayıp gittiği bir parkta
hiçbir karşılığı olmayan yansıma
bir bilinmezlik kuşandın
aklın sadece kendine inandığı
bu tabut bu kül dolu kavanoz bu nehir
boşunlukla doldurduğun hava
içlerine çeksin diye
sadece bir şey öğretilbilir
korkmak yeterince adil değil...

BİR, BİR, BİR, BOM!

Mirza ŞAHİN

Çocukluğumda oynadığımız bom oyunu vardı. Bir sayı seçilir, sayılmaya başlanır ve seçilen sayının katlarına gelindiğinde sıradaki kişi bom derdi, bom demeyi unutup sayıyı söylerse yanardı. İçinde bulunduğumuz ortama bakınca görüyorum ki saymayı bilmeyen yahut bilmesine rağmen yerinde sayan bir okuyazar zümremiz var, bu zümreden herhangi biri yanmamak için gelişigüzel “Bom!” diyor, diğerleri de aynı durumda olduğu için kimse itiraz etmiyor. Ne oyun kuralına göre oynanıyor ne de günün sonunda bir kazanan ortaya çıkıyor.

Jean-Luc Godard bir röportajında “Sanatçı olmak korkak insanın işidir. Sanata sığınırız. Nietzsche’nin dediği gibi: ‘Hakikat yüzünden ölmek için sanat vardır.’ Ama aynı zamanda hakikat ile yaşamak için de sanat vardır.” diyordu. Birbirinin zıttı gibi görünen bu önermelerden birini doğru varsayacaksa hangisinden taraf olmalıyız? Artık Türkiye’deki insanların çoğu hakiki kabul ettikleri kavramları merkeze koyarak yaşamıyor. Bunu toplumun yaşantısına bakarak ispatlamak mümkün. Dolayısıyla bugünün yazarçizeri de hakikatin getirdiği acıyı çekmiyor, yani hakikat yüzünden ölmek gibi bir durum söz konusu değil. Eğer böyle bir durum söz konusu olsaydı sosyalist geçinen bir şair/yazar bir bankanın sermayesiyle çıkan kitap-lık dergisinde şiirini, yazısını yayımlattığında o çevredekiler tarafından tefe koyulurdu. Bugünse gündüzleri alkışlanıp teşvik ediliyor, akşamları birlikte devrim hayalleri kuruluyor. Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla. Her cenahtan benzer örnekler vermek mümkün.

Ölümünden bihaber insan, yaşamının ne olduğunu da bilemez. Bu da Godard’ın bahsettiği ikinci önermeyi kendi ülkemiz bakımından imkânsız kılıyor. Yaşamının ağırlığını üzerinden atmak, aşağılanması ya da en azından yadırganması gereken bir durum olsa da bu durumu benimsemek çoğumuz için olağan hâle büründü. Amacım halk için çaresiz bir tablo çizmek değil, belkisi sanat ve sanatçıyla ilişkilendirip daha sağlıklı bir bağ kurmaya çalışmak. Benimse bu konudaki en büyük talihsizliğim, bir otorite seçip onu kendine kalkan yapan yahut şiirdeki temel kavramları açıklamaktan âciz, şiir üstüne birkaç cümle kuramayan bohem yazarçizer takımıyla aynı dönemde sanatımı icra etmeye çalışmamdır. Söylemlerimin kibir göstergesi olduğunu düşünenler olabilir. Üstten bakmak şöyle dursun, bu durumdan azap duyuyorum. Şiirin ciddi bir iş olduğu fikri birçok kişi için yürürlükten kalktı. Örneğin Yiğit Kerim Arslan’ın bir söyleşide söyledikleri geliyor aklıma: “Bence bir dize yazabilen herkes kendine şair diyebilir. Biz, sanırım, bu şair ismini çok fazla kutsuyoruz. Herkes şair olamaz, şairin şu özellikleri olmalıdır, duruşu olmalıdır. Bu özellikleri şaire yüklediğimizde de şairlerle tanıştıktan sonra büyük bir hayal kırıklığına uğruyoruz çünkü şairlerin hiçbiri doğru düzgün bir siyasi düşünceye sahip değil, özel hayatları çoğunun çok kötü.” Kimleri kastettiğini bilmiyorum, açıkçası pek de ilgilenmiyorum fakat “bir dize yazanın şair sayılması” ve “şairin kutsanması” hakkında söyledikleri oldukça sorunlu. Şiire ve şaire bu şekilde bakmak en yumuşak tabirle kendi yaptığı işi hafife almaktır ve böylesine bir kanı bu tür insanlar yüzünden toplumun genelinde gittikçe yaygınlaşıyor.

İçinde bulunduğumuz ciddiyetsiz ortamda eleştirilecek çok şey var, bunu inkâr etmiyorum. Lakin bir konu tartışılıyorsa kimlerin tartıştığına da bakmamız gerekiyor. 2024 Şiir Atı Seyhan Erözçelik İlk Kitap Şiir Ödülü’nün açıklanmasıyla

“Türk şiiri mi, Türkçe şiir mi?” tartışması bir kez daha geldi önümüze. Gerekçesi Ali Günvar ve Osman Hakan A.’nın açıklama metnindeki “Türkçe şiir” ifadesi nedeniyle W. B. Bayrıl’la ters düşmeleri ve jüriden ayrılmaları. Bu olayın peşinden Hilmi Yavuz konu hakkında “Roman, öykü, şiir vb. hangi dilde yazıldıysa o dilin edebiyatına aittir. Etnisite edebiyatı böler, dil birleştirir.” açıklamasını yaptı, Kaan Eminoğlu tarafından “Yine, Yeniden, Putları Yıkıyoruz!” başlığıyla bir bildiri yayımlandı. Tuhaf olansa şu: Yazdığım isimlerin, Hilmi Yavuz hariç, bu konuyu tartışması gülünç. Vural Bahadır Bayrıl kendisine “Arnavut asıllı, Türkçe yazan İtalyan şairi” diyen bir isim, sırf bu tanım bile neden W. B. Bayrıl’ı ciddiye almamız gerektiğini göstermek için yeterli diye düşünüyorum. Yeterli gelmediyse Bayrıl’ın -varsa- Türk şiirine katkılarını düşünmek gerekir. Geniş bir yankı uyandıramamanın yanı sıra kötü şiirler yazmıştır Bayrıl. Şiirimizle doğrudan bir ilişki kurmamıştır veya kuramamıştır. Fikrimce bir İtalyan şairi Türk şiiri hakkında yorum yapmamalı, yapsa bile görmezden gelinmelidir. Ali Günvar’ın söyledikleriyse yerine, zamanına göre değişiyor. Hürriyet Gösteri’nin “Gösteri ve 80 Kuşağı” dosyasında (343. sayı) “Türk Dili ve Şiiri Açısından 80’li Yıllar Ne Anlama Geliyor” başlıklı bir yazı yayımlatmıştı. İlgili yazıda “Türkçe Şiir” ve “Türkiye Şiiri” ifadelerini kullanıyor Günvar. Bu ifadeleri kendisi de kullandığı için jüriden ayrılmasını tuhaf buluyorum. Ayrıca bu ödülün sonucu açıklanırken önceki yıllarda da Türkçe şiir ifadesi kullanıldı, sebebi buysa Ali Günvar ve Osman Hakan A. önceki yıllarda neden böyle bir açıklama yapıp jüriden ayrıldılar? Hilmi Yavuz’un cümlesiyse süslü ama içi boş bir cümle. “Etnisite edebiyatı böler, dil birleştirir.” demek çelişkili. Çünkü dil dediğimiz kavram etnisite ile doğrudan ilişkili. Türkçe, Türk’e ait dilden başka bir şey değildir. Türk şairi Attilâ İlhan’ın Fransızca yazdığı şiirler Fransız şiirine dâhildir. Aytmatov’un Rusça kaleme aldığı eserler Rus edebiyatı içinde değerlendirilir. Burada etnik bir ayrıştırmaya gitmiyoruz, Türk olmayı dışlamıyoruz. Türk şiirinden bahsederken Cemal Süreya’yı, Ahmed Arif’i kim gözden uzak tutabilir? O yüzden “Türk şiirine dâhil değilim.” diyen biriyle neden tartışalım, neden onu ikna etmeye çalışalım?

Türkçe şiir kavramına açıkça karşı olmamdan dolayı “Yine, Yeniden, Putları Yıkıyoruz!” yazısıyla ilgili söyleyeceklerim kimini hayrete düşürebilir. Türk şiirinden taraf olmam Türk şiirini savunan herkesin, her şeyin yanında duracağım anlamına gelmiyor. İçerisinde bulunduğumuz yıpranmış şiir ortamında dahi şiiriyle ön plana çıkamayan, bunun yerine muhakkak ayda bir-iki kez “Türk şiiri mi, Türkçe şiir mi?” sorusuyla gündeme gelecek bu suni tartışmadan nemalanan Kaan Eminoğlu yine aynı konuda bir bildiri yayımladı. Şiir, salt kurgu işi değil. Hatta kurguya yaklaştıkça özünden uzaklaşan bir tür. İyi şair olabilmek için önce yetenek gerekiyor. Yeteneksiz bir şair Eminoğlu, algı kapasitesi sınırlı. Bu durum dizelerinde görüldüğü gibi yazısına da sığmamış. “Yine, Yeniden, Putları Yıkıyoruz!” dedikten sonra insanda beklenti oluşuyor fakat yıkılan bir put yok, farklı herhangi bir şey de yok. Kaan Eminoğlu, Nâzım Hikmet’in “Putları Yıkıyoruz” yazılarının sadece başlıklarını okumuş olabilir mi? Aynı başlıkta iki yazı olduğunu bildiğinden bile şüpheliyim. Tüm bu talihsizlikleri bir kenara bırakıp Türk şiiri adlandırmasının hâlâ büyük çoğunluk tarafından kabul edildiğini, Türkçe şiir adlandırmasının küçük bir grup tarafından kullanıldığını göz önünde bulundurursak sürekli bu konuyu gündeme getirmek gereksizdir. Şiirimizde daha büyük sorunlar mevcuttur kanımca. Tavır almak için Türkçe şiir, Türkçe edebiyat ifadelerini tercih eden dergilerden, yayınevlerinden uzak durulabilir. İyi bir şiir yazılmışsa ve bu

TİTREK BİR GÜVERCİN

Zaman ağaçkakan gibi şakaklarımı oyuyor
Dudaklarındaki ormanda kayboluyor bir yanım
Bir yanım gözbebeklerindeki siste
Çürümüş bir melodinin kokusu beynime dolmuş
Kıvrılıp uyumak istiyorum sessizliğin koynuna
Gökyüzünde uzun metrajlı tatlı bir rüya görmek
Es ver hayat
Kendimde bir kazayım
Kendime bir şarapol
Bir avuç soğuk su gibi zamanı yüzüme çarpmalıyım
Hepten sahipsiz bir yanım
Yalan yanlış haritaları
Şehrin sokaklarından morluklar edindim
Fiyaskolar bulvarlarından
Çok uğurladım istasyonlarından kendimi

En iyi bildiğim şey sırtımı sıvazlamak
Kendime benzetmeye çalışmak aynalardaki görüntümü
Kendimi varlığıma inandırmak
Birkaç cümleyim oysa hepi topu
Hayatın bir köşesine kıvrılıp oturmuş
Birkaç onay birkaç isyan
Daha güvendeyim hem kendimden uzakta
Yakından daha bir muamma
Aşk titrek bir güvercin olmalı avuçlarımda
Hava buz gibi olmalı
Sen içimde bir şehir
Salkım saçak çiçekler
Gökyüzü masmavi her yeri yemyeşil
Aşk titrek bir güvercin avuçlarımda

ortamlardan biri onu yayımlama fırsatını elinden kaçırmışsa
bu, Kaan Eminoğlu'nun tüm söylemlerinden daha etkilidir.
Sürekli yaygara koparmak kişiyi ciddiye almayı zorlaştırıyor.

Bir, bir, bir, bom! Godard, hakikat, ciddiyet... Hayatımızın merkezine neyi koyarsak onu esas alarak yaşıyoruz. Şiiri hayatının merkezine koymayan şair olmaz, şiire rağmen şair olunmaz. Bunun için şiirin gereklerini enine boyuna düşünmek gerekiyor ki kendimize bir pozisyon belirleyelim. Hiçbir otorite, şairi zamana karşı koruyamaz. Hiç kimse şiir için fedakârlık yapmadan iyi şiir yazamaz yahut yazmayı sürdüremez. Dolayısıyla şair, şiirini sağlam taşlar üstüne inşa etmek zorundadır. Hayatımız biz fark etmeden yavaş yavaş değişiyor, şiirimiz de öyle. Değişimi fark edemeyenler ise her dönemde olduğu gibi bir zaman sonra saf dışı kalacaktır. Bu değişim, biçimsel değil elbette. Uyakla, redifle, harflerin yeriyile oynamakla ilgili değil. Şiirin bize vadettiği imkânlardan doğan bir değişim. Artık kuzunun ağzındaki tilkinin tekrar tilkinin ağzındaki kuzu olacağıın ipuçları veriliyor. Son aşamada tilki mi kuzu mu olacağı şairine kalmış.

KIZ VE KIRAZ ÇAĞI...

Bir kız var süt beyaz
Karanfiller arasında bir kız
Kokusu rüzgârdan rüzgâra savrulur bu yaz

Şekerli sütlü kahve tadında bir kız
Tatlı duygular dağıtır ince uzun beyaz boynundan
Kiraz zamanı karanfiller arasından

Seke seke geçer de sahil kasabalarından
Salınır sağa sola endamı can yakanından

Savurur çiçekli ince pembe eteklerini
Sallar koynunda karanfil kokulu süt beyaz memelerini

Ah nasıl anlatmalı
Açık karanfil ağzında kor kırmızı dudakları
Ağzından dudaklarından akan balı usulca öpmeli akşamları

Ah öpülse erir kirazı karanfilleri
Ah öpülse esrikliğine yenik düşer süt beyaz memeleri

Bu nasıl bir kızdır
Bu nas

Bu nasıl bir sevda türküsüdür söylenir durur kırmızı
Bu bir kız değil
Bu bir sevda değil

Bu bir türkü değil
Bu bir kırmızı değil

Bu bir karanfil sevdası
Bu bir türküdür kiraz kırmızısı

Kız bir karanfil sevdası dağıtır
Çağlar rüzgârlar kızıl kirazlar dağılır

Bir deli genç rüzgâr eser ki kiraz çağıdır
Rüzgârda kız sevdası
Kızda karanfil kokusu kırmızısı

Ey kız
Ey karanfil
Ey rüzgâr

Bu ne kız
Ne karanfil
Ne rüzgâr

Bu kiraz çağı sevda acısı
Bu karanfil kız kokusu sancısı...

MEŞİN

Emin ORHAN

Giydik eprik meşini düştük hanımın peşine.

O, durakta benden ayrıldı.

Ne zaman meşinle çıksam dışarı, benden uzaklaşıyor hanım. Bir de ardına dönüp, “Köylü kılıklı adam! ” diyerek surat asıyor.

Ankara'nın ayazı dayanılacak gibi değil derim de çoğu kişi katılmaz buna. Ben de üşüdüğümle kalırım. Soğuk bir yana o kirliliği ve pis havası inanılacak gibi değildi ihtilal yılları.

Bilenler bilir...

80'li yılların modasıydı meşin kabanlar. Bir tane de ben satın aldım on taksitle memleketteki Derici Tahir Amca'dan. Derici dediysem, ucuzundan isteyen müşteriler ağırlıklı olunca vitrini meşinlerle donatmıştı. Hakiki deri isteyenlere kuytadaki askılardan özenle çıkarırdı.

Bizim yörelerde gocuk derler. İçi kuzu yünüyle sıcacık ısıtır bedeni.

Her kış evdekilerle kavgamız bu meşin yüzünden olur.

Giye giye dirsekleri erimişti on beş yıl önce. Yazın tatile çıktığımızda yine Derici Tahir Amca, o meşinin dirseklerini güzelece yamayıp epriyen yerlerini de iyice düzene koydu. Yıllarca karda kışta sırtımdan çıkarmaz oldum. Yağmur ve yaşta rengi biraz açıldıysa da iş görüyor. Hiç de hasta olmuyorum. Yeni bir palto ve kabana da ihtiyaç duymuyorum. Giyip çıkarması da pratik, kışı rahat geçiriyorum.

Ben memnunum ama evdekiler ve iş yerindeki arkadaşlar nedense rahatsız oluyorlar. Emekli oldum da iş yerindekilerin memnuniyetsizliğinden kurtuldum. Bazı iş arkadaşlarım arada görürse, “Yine aynı meşin mi Emin?” diye takılırlar.

Ayrıca birçok artısı da var bu meşininim!

Hafta sonları Zafer Çarşısı'nda kitapçılardan aldığım şiir, öykü ve meslek kitaplarını ceplerime koyunca elim kolum özgürce salınıyor.

Meşinin sağ iç göğsünde alt ve üst olmak üzere iki, sol iç göğüste de iki geniş cep. Ham de düğmeli. Mesela o zamanlar Yaba Yayınları'nın çıkardığı kitapların neredeyse hepsini alıyordu meşinin iç cebi. Dıştaki yan cepler de orta boy romanlardan üç beşini.

Bazı kış günleri Kızılay'dan eve dönerken bazı arkadaşların ellerinde fazla bir paket olursa bana verirler, onları da taşırdım meşinin cebinde.

Neyse.

Geçen hafta Yenişehir Postanesi'nin posta kutusundan bana gelen kitapları alıp dönerken bizim alt sokakta oturan Hayrullah'ı gördüm marketin önünde. Elini kaldırıp hem sağa sola sallanıyor hem de gülüyor. Anladım ki beni çağırıyor. Yanına varınca elinde eskilerden kalan koca bir file, geçmişte pamuk ya da naylon ipe örülen pazar torbası. Taşınması kolay diye kullanıyor olmalı.

File torba demek daha doğru geliyor bana.

Vardım yanına, nas'sın, iy' misin'den sonra durağa yönelidik. Baktım elindekiler epeyce ağır, zorlanıyor taşımakta. Şu paketin birini ver bana da yükün hafiflesin, dedim. İki kiloluk bir paketi alıp koydum meşinin yan cebine. Otobüs Dikimevi'ne varınca çıkardım cebimdeki paketi. Hayrullah'a uzatırken bir koku yayıldı etrafa. İnsanlar tıklım tıklım. Öksürenler, yakınanlar; hepsi dönüp bize bakmaya başladılar.

Keskin çiğner kokusu.

Kimseye bakmadan başımı eğip bir durak sonra indim otobüsten. Derin bir nefes alıp elimi cebime sokunca ürperip

Serkan SAVAŞERİ

BEYOĞLU, BAĞDAT VE KESTANELER

Hatırla

göğsümün sundurmasında unuttuğun
o unutulmaz günleri

İki âşığın İstiklâl'de sözleştiği bi'mart gecesi
camlardan bakan sızılarının izlediği kardaki ayak
izleriydi eriyip giden sesler

O bir avuç kestane: kebab.. sen
rebaptın kollarımda hani ve bütün caddeler:

Bağdat / Hatırla!

Ağır aksak

yüce bir makama doğru yükseliyordu hani
o ufuktaki sözler

Aç koynunu Beyoğlu! kalbimin katl zanlısı -!-
doyurur belki şimdi seni bu ongun hisler?

Hatırla!

Suçumuz bi'siiri sevmekti ve peşinden sürüklenip
gitmekti kimsesiz bi'suurun hani. Ve yok satan bi'kitabın
satırlarıydı doğrayan bizi nakarat diye şarkılara

Doymasın o şarkıları söylemeye şimdi kimsesiz
çocuklara parklar, ansızın çıkan rüzgârlarda!

O eski İstanbul'dan geriye
hiçbi'sey kalmadı derler – doğrudur
Yanıp yıkılmış Haydarpaşa da kanına
giren bir aşk şiiri yüzünden meğer

Duysun bunları o gözü kara sevgililer!
Çan sesleri geliyor kadim kiliselerden

D-donng!.. dooonng... dooonng... dooonng...

Bana bir şair veren kadının
kırk yıl kölesi olurum ben
Hatırlar mı bilmem ama
bunu şiir bitmeden?

çıkardım birden. Ciğerden akan kan meşine işlemekten öte
benim canım kitaplarımı da okunmaz duruma getirmiş.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Yeditepe
Yayımları'ndan 1961'de çıkan açık yeşil zeminli ilk baskı
Şiirler kitabının zemini ala boyanmakla kalmayıp kapak
kâğıdı, sayfalar kabarmış, hacmi de genişlemiş kitabın.

Meşine veda vakti geldi artık. Hanımı ikna edemem
temizlemeye. İkinci el yenice bir meşin bilsam mı acaba? Eh,
bu işi hanıma bırakayım da bundan sonra yarı yolda
ayrılmayalım.

Şu Hayrullah'ın ciğeri ne işler açtı başıma.
Diğer kitaplara bakamadım bile.

**YA ORTAYA KARIŞ
YA ORTAYA KARIŞIK**

a
ağlayanın anısını anımsaması mı anlatması mı antibiyotik
anlamayanın anonimliğidir aslolan anonsları anekdot

diğer harfler

şiiirimizde izlekler değil iflaslar vardır bir de istifalar
anla artık paldır küldür düşen kim
ve kimin üzerine kapaklanıyor harfler
palas pandıras ve belki de patavatsızca

patır patır da olurdu patır kütür de
patırtıya pabuç bıraktık sen bize bakma
zayıat orduyuz artık
alfabemiz bozuk ortalık karışık
zehrolmuş çayımız ve çarşılarımız

bozuktur kabul bozulmasaydı eğer
ben bozardım onu kendi ellerimle
bozrak bozgunlar onu bozmasın diye

başka haller

elindeki silahı önce kendine doğrultmazsan
sana deli demez heyet raporları
ve kanıtlamazlar kendi akıllarını ve akıllıklarını
insanlık böyle yerlerde böyle anlarda böyle anlar da
kullanılmaz böylecene böylelikle ve böyleli kelimeleri

kayıptır kullanılmayan kelimeler bir şair için
hayır şair değilsin kayıpsın heyet önünde raporsuz

şimdi haberler

kalkıp pencereyi açıyorsun derin nefesin haber
hatırla tam intihar edecekken bir kedi bulmuşsun
bir kıza âşık olmuşsun kız gündüz senin
geceleri pavyonun ve kıllı kolların

onlar karı dedi sen silah
onlar olmaz dedi sen namlu

haberlere çıktın indiğin bütün merdivenlerle
çıkılmaz çarşılara çıkan çığırtkanlar çığırdı
çingar çıkar çıkmaz çıplaklığıdır çiraklığımız

içinde hayretler

alla ve pulla kendini affet fırt diye biten sigaraları
seni sarhoş etmeyen kitapları şarkıları ve kadınları
sonra yıka balkonu ve bırak kendini aşağıya
arkanda tertemiz bir geçmiş ya da üstünde
düşerek yaptığın artizliğin şiiirini yaz
utanır belki pavyonlar hayhuylar ve ağlamayanlar
şık çünkü pavyondaki bütün karılar

sen karış ortaya ölüme ve kendine

z

zabıtlardaki zafiyet zahmetsiz zahir zalimce
zulmet zor zuladan zillet zilzurna zülfüyarsa

**PLATONİK MEKANİK RETORİK:
SAÇMALIKLARLA DOLU DÜNYA**

Platon'dan önce doğsaydım
Tüm şiir tarihi bana düşülen bir dipnot olurdu

Zamanı bir elime geçirebilsem
O zaman söyleyebilirim size kim olduğumu
Geçmiş beni inkâr ederken fark ettim
Varlık sonuçsuzdur

Duyulsaydı Platonik âşıklarıma kurduğum monologlar
Yıkılırdı Platonun diyaloglarla kurduğu saltanatı
Soluğumu kesen
Sesimden kaçtım
İtiraf ediyorum şimdi
Post modern şiirin poetikasını
Geçmişle dostluk vakti

Marx'a inanıp materyalist olsam
Mülsüz olduğum dünyada müsterih olamam
Müstakil akıl olmaya çalışsam
Tanımadığım komşularla dolu apartmanda derman
bulamam

İnanalım desek şaşkın oluruz
Düşünelim desek taklitçi

Tanrım beni kurtar
Tanrım beni kurtar
Tanrım...
İnanmak bir imdat çağrısıdır

Hani bütün felsefe tarihi ona düşülen dipnot ya
Şunu ekleyin oraya:
Platon çıkmadı mağaradan
İdealar denilen saçmalıklarla açıklanamazdı dünya
Halüsinasyon görüyordu zihnini idealar sanıyordu
Mağaranın mağaranın sonu bana çıkıyordu

KARANLIĞI BEKLEMEK

Mesafeler yürüdükçe boşalır
Şarkılar söylendikçe bozulur gider
Yoğun bulutları engelleyen kuşların sesi
Yavaş yavaş hiçbir şeye benzemez olur
Hayatımı sonlandırdım, demeye bile yetişemezsin
Kendi sesinle
Şu sevgilinin gölgesi seninle sonsuza dek var olacak
Yıllar gene de tekrar devam eder
Bu aşk gene kimlere acı çektirir?

Uygur Türkçesinden Aktaran:
Nur Ahmet KURBAN

**BİR MEVSİME YENİK GİRMEK
ÜZERİNE BİR MESEL YA DA
DAMAT AĞIDI**

I.

Toplanmışlar yukarlara sesleniyorlar
mezardan ölü gelmiş, onu kutlayarak
Dönüp kendini siliyor yazıldığı yerlerden
hazirana yenilmiş çünkü
Şimdi bu ölüme doğru deli koşu
ayaklarına taş toprak yazdıracak
yazdıracak her şeyi elinde kalem
Ayaktayız, çocukluğumdan açılmış bahis
bir yağmur, bir yağmur, bir yağmur daha
bir bahar daha yenik çıkmışız inlerden
Ağzıyla balık mı tutmuş neyse
Diyerek gözleri ayaklarında
gözleri bir çanak kan
acz olmuşum tüm bu deli koşulardan
yorgunum, bırak gideyim

II.

Ve bazen ölümler ağzıyla kuş tutar
andırır da bir mezarın başlangıcını
boğazında patlayan volkan
Yutkunur
Şimdi ölüme doğru deli koşu
hıştırlar gürbüz binalardan çağlaya çağlaya
o zamanlar öyle büyük hikayeler
kahramanlar, nebiler, resuller
taşıya taşıya sözleri çağlar boyu
o zamanlar öyle bir dünya
Yuvalarında yılanlar suçlayarak şeytan kovar
tilkiler koştura koştura
bu sırtımda enine boyuna açık yaralar
ve kenarlarını kemirerek bir tabutun
ölüm istiyor mezar kazıcılar
Hazirana yenilmiş çünkü

III.

Bir üzgünün enine boyuna kumaşlarını
kesiyorlar bir üzgünün enine boyuna
bileklerine ve bileklerine, ayak el ve baş
bağlayıp da bir üzgünün kumaşlarını
prova ediyorlar
ağızlarında işlerle koşturan terziler
Sanki bir neden arıyor
Ne ki ölü şairlerden bahsetmek, resamlardan
resullerden
konuşamazlar çünkü, konuşamazlar ve
bozulmaz kınında inilleyen bu çark
susmak burada istirahattedir
Kafasına vura vura vura vura vura vura
başını eğiyorlar kuşların
ölmüyor, güçlenmiyor da
Çünkü insan, kendisinin piyesi

IV.

Sonra döndü kalbini öğüttü çölle
çöl: ilk nasihati insanın

ÇÖRTÜK

hiç olmadığı kadar huysuz
hiç olmadığı kadar mutsuz
yokluğunun şehrine düğmelerini açmış göğsümü
güneşte kızdırıyorum

çektin mi üzerliklerin kokusunu?

çoban yastığı bozkırlarda
şıvkası geviş getiren
çörtük ağaçları vardır bir de
kıtık zamanı aranan
bolluk zamanı yüz çevrilen, onlardan sor mesela...

üfle üfle geçmez güvenlerin acısı.

gün doldurur
ve ne yapabilirsin elinde sütle toplanmış bu
karanlığa
anadan toruna üstümüze çöreklenmiş bu
Sonra dedi birden
ellerinden ölümü temizleyerek:
“Benimse artık göverecek ağrılarım yok
haklarında şanla şöhrete bulanmış sözlerin
asıldığı havalarda ve bu lain tekrar
bir makine heybeti
ve korkunç gök gürültüleri
içimde kokmaya başlayan bu karanlıktan başka
göverecek bir şeyim yok
sırtım: can pazarı

Sırtım benim can pazarı
mezar başlarında resim çiziyor akbabalar
sınanınca yıldızları dökülüyor kimsenin
benim krallığımda çaylaklar taylar
gözlerime yağmış bu yıllarla ne korkutmaz ki beni
Kendime verdiğim türlü adla sandım ki ipleri
elimdedir yokluğumun
döndüm de en başa ne fark edeyim
benim yokluğum eşyadadır
Şimdi ben
atları özleye özleye yorgun bir ata dönmüş
beni bütün dillerde düzlükler
konuşsam da sussam da
bir yarayım atılmış yüzüne annemin
bir yara: delirtir annemi
herkesin bildiği ama hakkında konuşamadığı
herkesin hakkında konuştuğu ama bilmediği
bir yarayım kalakalmış öyle annemin yüzünde
Son kalkarak masalardan bir daha
görüşmemek üzere
susulmuş bir dil belki kim bilir
çoşkusu sallanır üstünde sevgili bir geçmişin
sevgili ve geçmiş
Sustu, ellerinden ölümü temizleyerek.

(Antik Yunan Tragedyası
ve Üç Büyüklük, V)
EURİPİDES TRAGEDYALARI, III

Ramis DARA

(Bu yazı dizisinde kitap kapaklarının fotoğrafını koyma sebebim çevirmen adlarının da yer alacağı kitap künyelerini daha sonra topluca verebileceğim içindir.-RD)

11. İon

Euripides'in bu oyunu ilk kez MÖ 414 yılı dolaylarında Atina'da sahnelenir. 1622 diziden oluşur. Sahne Delphoi'deki Apollon tapınağının önüdür.

Gün Parnassos dağının "tapınağa hâkim iki zirvesi"ne (s. 7) vurmak üzeredir. Oyun, haberci tanrı Hermes'in yıllar önce Atina kralı Erekhtheus'un kızı Kreusa'nın Apollon tarafından tecavüze uğradığını ve ondan bir oğlu olduğunu açıkladığı girişle başlar. İon adını alacaktır bu çocuk, oyun içinde gelişen olaylardan hareketle. "Yolda rastlanan, karşılaşılan" anlamında.

Annesi, tanrının tecavüzüyle baba sarayında doğurduğu çocuğunu utancından gizlice ölmesi için, süsleyip püslediği saz bir sepet (beşik) içinde Atina'nın yanı başında tecavüze uğradığı tepenin mağarasına bırakıp gitmiştir. (Bu mağara tarihteki en eski Apollon tapınağı olarak bilinir.)

Hermes, Apollon'un isteğiyle çocuğu buradan alır, Delphoi'de Apollon tapınağındaki rahibe Pythia'ya bırakır. Çocuk bu tanrısal desteklerle ölmemiş, beslenmiş, korunup kollanmıştır; yıllar sonra -oyunda- tapınak bekçisi bir delikanlı olarak karşımıza çıkar.

Bu arada tapınağa, Atina'dan, Kreusa'yla sonradan evlendiği Atina kökenli olmayan eşi Ksuthos (Xouthos), yaşları ilerlemeye yüz tuttuğu için çocuklarının olup olmayacağını araştırmaya gelirler.

Oyunun başlarında anneye oğul birbirlerini tanımadan bolca sohbet eder.

Apollon yerine konuşan kâhin, Ksuthos'a dışarı çıktığında karşılaşacağı ilk kişinin onun oğlu olduğunu söyler.

Bu çocuk da Kreusa'nın oğlu İon'dan başkası değildir. Kreusa yaşlı lalasından Apollon'un kocasına bir çocuk bağışladığını öğrenince üzülür. Koronun da kıskırtmasıyla, birlikte çocuğu öldürme planları yapar ve başarısızlığa uğrarlar. Yaşlı adam yakalanır, İon kendisi için hazırlanan zehirden kurtulunca intikam için Kreusa'yı öldürmeye niyetlenir.

Bu arada tapınak rahibesi Pythia yıllar önce bebeğin kendisine getirildiği saz sepeti getirir ve İon'a, bilinmeyen annesini bu beşikteki ipuçlarından hareketle aramasını söyler.

Sepeti dışardan gören anne heyecanlanır, içindeki süsleri görmeden tek tek sayar:

Merkezinde bir Gorgon (bir tür dişi canavar) resmi bulunan yarım bir dokuma kumaş parçası, çevresinde kolye haline getirilmiş bir çift altın yılan ve yeşilliğini koruyan kutsal zeytin dalları (s. 65-66)...

Böylece çeşitli badirelerden sonra gerçekler ortaya çıkar, anne oğul birbirlerini tanırlar ve sevinirler. Artık anne çocuksuz, çocuk annesiz değildir.

Ama yine de ortada bir sorun vardır İon için. Babası Ksuthos mudur, Apollon mu?

Tabii ki Apollon'dur, anne bunu söylerken Apollon'un elçi olarak yolladığı Athena da bunu doğrular.

Bu arada Apollon'un isteğiyle Ksuthos üvey baba olduğu halde kendini İon'un gerçek babası sanmaya devam edecek, anneye oğul ona gerçek babanın Apollon olduğunu söylemeyecektir.

Athena'nın süren açıklamalarına göre, İon Atina'da tahta çıkacak, dört oğlu olacak, bunlar İonlar adıyla Anadolu'da ve Kyklades (Kiklad) adalarında çeşitli yerleşimler kuracaktır.

Bilindiği üzere İzmir Aydın illerinin sahil kesimlerinin eski çağlardaki adı İyonya'dır (İonia).

Kreusa-Ksuthos çiftinden de, Dorların ve Akhaiaların ataları olacak Doros ve Akhaios adında çocuklar doğacaktır.

Böylece oyun, Athena'nın gelip, tansiyonu düşürmesi, kuşkuları dağıtması, sonraki zamanlar için müjdelere vermesiyle, -tragedya türünde pek rastlanmayan- bir mutluluk tablosuyla son bulur.

Oyunda rol alan iki tanrı (Apollon ve Hermes) ile bir tanrıçanın (Athena), topluca üçünün de babası Zeus'tur.

Oyun mekânı Delphoi olsa da konu mekânı genelde Atina'dır.

Bu oyundaki olayların çok küçük bir parçasının mitolojide bulunduğu, büyük çoğunluğunu Euripides'in kurguladığı kabul edilir.

Ne var ki Sophokles'in kayıp tragediyalarından birinin adı da Kreusa'dır ve bunun aynı konuyu işleyip işlemediği bilinmez günümüzde.

(Mitolojide bir başka ve daha ünlü bir Kreusa karakteri vardır: Kral Priamos'la Hekabe'nin kızı. Troya kökenli ama sonradan Roma'yı kuracak olan ünlü Aineias'ın ilk eşi. Buna Troyalı Kreusa denirken, bu oyunda adı geçene, Atinalı Kreusa denilmiştir sonraları.)

İon oyunu, Atina'yı yüceltmek ve İyonlara bir doğuş efsanesi yaratmak için yazılmış, başta ve sonda vinç aracılığıyla ("deus ex machina" yöntemiyle) sahneye çıkarılan tanrı ve tanrıça işe karışsa da insanların yavaştan onlara baş kaldırdığını, eleştirisini dile getiren bir eser olarak dikkat çeker.

Eleştirilenler arasında, oyunun genel olarak, bir tanrının zaafı içeren eylemleri üzerine kurulu olmasıyla bir özgünlük taşıdığını düşünenler vardır.

Ayrıca eserin komedyaya çizgileri taşıdığını, onun komedyayı, özellikle yüz yıl sonraki Menandros'un oyunlarını etkilediğini ileri sürenler de.

Ve birkaç alıntı...

Hermes'in açılış konuşmasından:

"Hem Apollon İon adını bahşedecek ona,

Tüm Yunanistan'da yayılacak ünü

Kurucusu olacak kadim şehirlerin" (s. 7: 74-76).

Athena'nın oğul İon ile anası Kreusa'ya hitabından:

"Durun gitmeyin. Neden yok kaçmanızda,

Hep iyi davrandım size, hem Delphi'de hem Atina'da.

Athena'yım ben, ismimi verdim kentimize.

Apollon gönderdi beni buraya, geldim hızlıca.

Uygun görmedi gelmeyi, kendini göstermeyi,

Suçlanır geçmişte olanlar için diye." (s. 72: 1553-1559)

Athena'nın aynı tiradının devamından (İon'dan ve doğacak çocuklardan söz eden dizeler):

"Güç verecekler böylece benim kentim Atina'ya.

Yaşayacaklar Asya ve Avrupa'da,

Boğazların iki yakasındaki büyük ovalarda.

Bu çocuğun ismi ile ünlenecekler, İonlar denecek onlara." (s. 73: 1584-1587)

12. İphigenia Tauris'te (Iphigeneia en Taurois)

Oyun ilk kez MÖ 413 yılı dolaylarında Atina'da sahnelenir. 1499 dizeden oluşur.

Euripides, Agamemnon'un kızı İphigenia söylencesiyle ilgili iki eser yazmıştır. Konunun gelişimi açısından bu eser, sonradan yazılacak diğer eserin devamıdır.

İphigenia, sözcük olarak, "güçlü doğan" (iphios-genes) demek; Tauris ise Kırım'ın tarihteki adı. Oyunun ikinci önemli karakteri Orestes, İphigenia'nın erkek kardeşi ve sözcük olarak da "dağlı" demektir.

Bu eserde sahne "sabahın erken saatlerinde" Kırım'daki (Tauris) Artemis tapınağıdır. Sahne önündeki sunak kurban kanlarıyla kızıla boyanmıştır, duvarlarda insan kafatasları ve kemikler asılıdır.

Oyun, İphigenia'nın geçmişi özetlemesiyle başlar.

İphigenia, Hellenler Troya seferine çıkarken Aulis'te tanrıça Artemis için kurban edildi olarak bilinse de, son anda tanrıçanın araya girmesiyle yerine bir ceylan kesilmiş ve kurtarılıp Kırım (Tauris, Taurois) yarımadasındaki Artemis tapınağı rahibeliğine getirilmiştir.

Görevi, çevrede yakalanan yabancı denizcilerin (özellikle Hellenlerin) kurban edilmesi için gerekli hazırlıkları yapmak, onların arınmalarını sağlamaktır.

Ama o gece kötü rüyalar görmüş ve bunu ülkesindeki kardeşi Orestes'in ölümüne yormuştur. Onun için mezarına uzaktan "sunu" dönecektir":

"Ölümlere sunulan bu kutsal

karışımı onun adına

toprağın sırtına döneceğim.

Dağda yetişmiş ineklerin sütünden,

Bakkhos'un şarabından

ve sarışın arıların ürettiği

balıdan yapılmış karışım

ölülere huzur verir." (s. 6-7: 159-166)

Kardeşi Orestes'se, babaları Agamemnon'un öcünü almak için anneleri Klytaimnestra'yı öldürdükten sonra Atina'da mahkemede beraat etmesine rağmen, Erinyes'lerin takibinden, manevi işkencesinden tam kurtulamamıştır.

Apollon, bunun için ona Tauris'teki Artemis heykelini çalıp Atina'ya getirme görevini verir. Orestes, kız kardeşinin oradaki varlığından habersiz (kardeşler birbirlerini ölü bilmektedir), kuzeni Pylades ile birlikte Tauris'e ulaşır, ancak yakalanır ve kurban edilmek üzere tapınağa götürülürler.

İphigenia Orestes'e "İkiniz kardeş misiniz, ananız bir mi?" diye sorunca, Orestes "Kardeşliğimiz aynı kana değil sevgiye dayanıyor." yanıtını verir (s. 28: 498-499).

Rahibe, karşısındaki iki yabancı gencin Argoslu olduğunu öğrenince, Pylades'i kurban edip, Orestes'i memleketine bir mektup götürmesi için serbest bırakmayı önerir.

Orestes kendisinin kurban edilip Pylades'in serbest bırakılmasını ister ve ekler:

"Dostlarımı felakete sürükledikten sonra kendini kurtarmak büyük bir ayıptır. Pylades dostumdur razı olamam gün ışığını benden az görmesine." (s. 23: 606-608)

Bunun üzerine Orestes'in kurban edilip mektubu Pylades'in götürmesine karar verilir.

Gönderiyi adresine ulaştıracağına ilişkin yemin edeceği için Pylades sorma gereği duyar: Gemi denizde batır "mektup denizin dibini boylar" da, kendisi sağ salim ülkesine dönerse ne olacak? Bunun üzerine İphigenia mektubun kime verileceğini ve içinde ne yazdığını anlatır. Anlatılanı dinleyince Orestes karşısındakinin ablası İphigenia olduğunu hemen anlar, ama ablasının karşısındakinin kardeşi olduğunu anlaması için aralarında bir iki özel soru-cevap gerekir.

Sonunda İphigenia da konuştuğu kişinin kardeşi Orestes olduğunu anlar ve birlikte çok sevinirler.

Aristoteles ünlü eseri *Poetika*'da, bu tanışmayı Tragedyalar için ideal örnek olarak gösterir.

Sonunda üç Argoslu (kardeşler ve kuzen Pylades) birlikte Artemis heykelini yanlarına alarak kaçmaya çalışırken yakalanırlar; tanrıça Athena ortaya çıkar, buyruklarını sıralar ve zalim Tauris kralı Thoas yola gelir, her şey yoluna girer. Koroyu oluşturan "Yunanlı genç tutsak kadınlar" dahil tüm yabancılar özgürlüklerine kavuşur.

Koronun kapanış şarkısından iki dize:

"Yolunuz açık olsun! Ömür boyu

sürsün dileriz mutluluğunuz." (s. 59: 1490-1491)

Oyunun konusu görüldüğü gibi *Elektra* adıyla bilinen eserlerin devamlarından biridir. Bütün *Elektra*'larda Orestes'in yanında Pylades adında sessiz sedasız biri vardır. Orestes'in hala oğludur bu (Pylades için de Orestes dayı oğludur tabii), kuzendirler. Kahramanımız, babası öldürülünce çocukken lalası tarafından onların onların sarayına götürülmüş ve Pylades'le birlikte büyümüşlerdir.

Pylades'in bu oyunda epey güzel replikleri var.

Kardeşler birbirini tanıdıktan sonra konu diğer kardeşleri Elektra'ya gelmiştir.

Orestes ablasının onunla ilgili sorusu üzerine, "Yanımda duran arkadaşımın evli ve çok mutlu!" der. Muhabbet gelişirken özel akrabalık bağını da açıklar: "Halamın oğlu ve biricik sadık dostum." (s. 36: 915 ve 919) der Pylades için.

Bunları alıntılar ve yazarken, "Acaba tragedya şairlerinin kayıp eserlerinden birinde bu Pylades konusu ele alınmış mıdır?" diye bir soru aklıma geliyor...

İphigenia adı Homeros'ta geçmez ama çağımıza doğru uzanan süreçte edebiyatta, sinemada, operada, müzikte bolca eserlere konu olur.

Racine (1699) ile Goethe'nin (1832) *İphigenia Tauris'te* ile ilgili yazdıkları eserleri anıp bu kitapla ilgili son paragrafı yazalım:

Euripides'in yaşadığı çağın dini inançlarının bazılarını eleştirmesi bu eserinde de görülür.

Bu konuda "Hiçbir tanrının kötü olduğuna inanmıyorum." (s. 14: 391) dizesini örnek gösteriyor nedense daha çok, araştırmacılar; ama bence aşağıdaki dizeler daha da önemli bu açıdan:

"Bilge olduklarına inandığımız tanrılar da hayalimizde uçsan rüyalar kadar yalandır!" (s. 22: 570-571)

13. Helene

Oyunun ilk kez MÖ 412 yılında Atina'da sahnelendiği kabul edilir. 1593 dizeden oluşur. İçlerinden biri *Andromeda* olan bir üçlemenin günümüze gelebilen tek parçasıdır.

Sahne, Mısır'ın -sonraları İskenderiye feneriyle ünlenecek- sahile yakın Pharos adacığında bulunan kral Theoklümenos sarayının önüdür, yanda eski kral Proteus'un mezarı görülür.

Tragedya şairimiz Euripides adeta Ege denizi ve adalarına, yarımadalarına sığmaz olmuş, bizleri bir önceki oyunda Güney Karadeniz'deki Kırım'a götürdüğü gibi burada da Akdeniz'in kuzeyindeki bir adacığa götürür.

Helene'nin açılış konuşmasından anlarız ki meğer Paris'le kaçıp Troya savaşına ve onca yıkıma yol açan, Helene değil, onun '-üç güzeller' yarışmasının mağluplarından Hera'nın "esir"den yarattığı- "capcanlı sureti"ymiş! Gerçek Helene'ye, haberci tanrı Hermes tarafından, Zeus'un "dünyanın en güvenilir adamı bulduğu" Proteus'un sarayına getirilip bırakılmıştır.

Ama şu dizelerin yansıttığı zamanlamaya bakın!

"Tam ben tunçtan tapınağa yaklaşmak üzere, kokulu

Pembe güller toplarken, alıp beni havalara kaldırtan,

Sonra da getirip bu uğursuz memleketi indirten, "... (s. 36: 225-227)

"Kokulu pembe güller toplama" imgesi tazeliğini buraya taşımadan geçemezdim.

Bir hoş imge daha:

"...Priamos'un, İda ormanında kavalını çalıp

İnekleri otlatan oğlu için."... (s. 39: 325-326)

Bu imge de belki biraz fazla özel; flüt çalarak ailemizin inek ve öküzlerini otlattığım yıllara saygılı bir gönderme, izninizle.

Yukarıdaki, Homeros destanlarının dışında yürüyen farklı Helene yorumu-tasavvuru (Helene'nin yakışıklı çoban Paris'le birlikte kaçma-kaçırılma hikâyesinin doğru olmadığı, başka deyişle Paris'le kaçanın hayalet olduğu) daha önce şair Stesichoros (MÖ 630 – 555) ve tarihçi Herodotos (MÖ 484-425) tarafından yazıya geçirilmiştir. Euripides oyununu bu eserler üzerine kurmuştur.

Oyunun özetine dönersek... "Güvenilir" kral Proteus ölünce, tahta çıkan oğlu Theoklümenos sarayda konuk olarak ağırlanan Helene'yle evlenme niyetine girmiştir. Helene'nin umuduysa en küçük bir kirlenmeye maruz kalmadan kocası Menelaos'la yeniden buluşup ülkesine dönmektir.

Bu sırada sahneye -Sophokles'in Aias oyunundan tanıdığımız ve- Troya savaşının Akhalı kahramanlardan Teukros girer; Aikhilleus'u koruyamadığı için, Troya dönüşü babası onu ülkesi Salamis'ten kovmuş, o da Kıbrıs'a gidip yeni bir Salamis kurmayı istemekte, bunun için yön sormaktadır. Helene ondan Troya savaş sonuçlarını öğrenir. Şehir, "surlarının izi bile bulunamaz biçimde" yıkılıp yıkılmış, Menelaos da sahte Helene'yle birlikte dönüş yolunda Ege denizinde kaybolmuştur. Gerçek Helene'miz her iki habere de çok üzülür.

Ama yine de "Tutsak Yunanlı kadınlar korosu" prologos'un (öndeyiş) ardından şu harika pastoral şarkıyı söyler:

"Güzel renkli temiz giysim,

Kamuş yapraklarının üzerine serilmiş,

Güneşin altın ışıkları

Altında kururken, ben de

Mavi dalgacıkların yanında

Kıvr kıvr yosunlar üstüne uzanmıştım." (s. 34: 177-182)

Helene'miz kralın kız kardeşi, iyi yürekli, bilici Theoneo'den Menelaos'un ölmediğini öğrenir ve sevinir.

Aradan 10 yıl savaş - 7 yıl denizlerde sürüklenme, toplam 27 yıl ya da hatta -Homeros'un *İlyada*'sına göre Helene 20 yıl da Troya'da yaşadığı için (XXI: 764), toplam- 37 yıl geçmiştir

(tragedyalarda zamanlar abartılıdır) ve yırtık pırtık giysiler içinde süklüm püklüm şekilde sahile Menelaos çıkagelir. Az öncesinde hayalet Helene'yi denizde bir mağarada arkadaşlarıyla bıraktığı için karşısındaki ikinci Helene'ye inanamaz! Helene de onu ayrıntılı konuşmalardan sonra güçlülükle tanır. Biraz sonra Menelaos'un adamlarından biri gelir ve mağaradaki Helene'nin göklere uçup gittiğini söyler. (Sahtesinden kurtulunmuştur böylece!)

İki eski eş ve âşıkın, adadan kaçıp kurtulma hikâyesine gelir sıra ve ilginçtir: Helene, Mısırlı kral Theoklümenos'a eş Menelaos'un öldüğü haberini aldığını, eğer onun ölüm törenini Hellen göreneklerine göre denizde yaparsa kendisi ile evlenmeye razı olacağını söyler. Kral buna inanır, her türlü yiyecek içecek ve teçhizatla donatılmış bir gemi hazırlar. Eski âşık-eşler ve adamları onunla denize açılır ve kurtulurlar. Aldatıldığını anlayıp peşlerine düşmek isteyen Mısır kralını, sarayın üzerinde görünen Dioskurlar (Dioskouroi) sakinleştirir, ortalığı süt limana döndürür.

Dioskurlar? Sözcük anlamı "Zeus'un delikanlıları" demek olan bu iki efsanevi delikanlı (Kastor ile Polluk), Yunan mitolojisine göre Helene'nin kardeşleridir.

Mısırlı kral Theoklümenos şöyle der:

"Ah, ey Zeus ve Leda'nın oğulları, benim

Kız kardeşinize hiçbir kızgınlığım kalmadı,

Kendi kız kardeşimi de hiç üzmeyeceğim,

Helene, memleketine gitsin elbette: Tanrıların isteği bu!

Aynı kandan erkek kardeşleri olduğumuz o insanın,

En yüce soyluluk ve en yüce erdem timsali olduğu kesindir.

Bu nedenle, Helene'nin pek öyle her kadına nasip

Olmayan, yüksek ruhluluğundan dolayı kuthuyorum sizi!"

(s. 90: 1581-1588)

Bu oyunun; bir hiç, bir hayal uğruna yapılan ve 10 yıllık bir mücadele sonunda MÖ 1184'te sonuçlandığı düşünülen Troya savaşı gibi, Atina'nın, ünlü Peloponez (Pelopennesos) savaşının (MÖ 431-404) bir parçası olarak Sicilya'ya MÖ 415-413 yılları arasında yaptığı ve yıkıcı bir yenilgiyle sona eren sefere gönderme olabileceği yapılan yorumlar arasındadır.

Oyunun ayrıca tragedyayla komedyayla arasında bir yerde konumlandığını düşünenler var. Ben de bu antik eseri, gıyabi izninizle, küçük bir dokunuşla Troya savaşı çevresinde bildiklerimizi ters yüz eden güzel bir aşk hikâyesi olarak selamlıyorum.

14. Orestes

Oyun MÖ 408 yılı dolayında Atina'da Dionysos tiyatrosunda sahnelenir ve tragedya şairinin sağlığında Atinada oynanan son eseri olur. (Sonra Euripides belki Atina kent devletindeki siyasal sarsıntılardan, belki eserin hak ettiği değeri görmediği duygusundan hareketle yaşadığı kenti terk edip son birkaç oyununu Makedonya'da yazacaktır.)

Eser, 1693 ya da -sonradan eklendiği düşünülenler çıkarılınca- 1629 dizeden oluşur.

Sahne Atreus soyunun Argos'taki sarayının önüdür. (Oyun içinde Mykenai [Miken] adı da geçer. Euripides aynı bölgedeki bu iki ayrı, ama birbirine yakın şehrin adını birbiri yerine kullanır.) Orestes kapının yanındaki bir yatakta uyurken, Elektra tek başına ayakta durmaktadır. Klytaimnestra ile Aigisthos'un öldürülmesinin üzerinden 6 gün geçmiştir.

Oyunun açılışını, Atreus soyunun üzerindeki tarihi lanetten başlayıp yakın geçmişi de özetleyerek Elektra yapar. Menelaos'la birlikte Troya'dan dönen Helene de saraydadır ve yeğenlerince öldürülen ablası Klytaimnestra için ağlamakta, kızı Hermione'ye kavuştuğu için sevinmektedir: Ağlayan nar gülen ayva gibi. Kendisi Argos halkından çekindiği için, Elektra aracılığıyla, ablasının mezarına saç tellerinden bir

parça ve bal süt şarap karışımı bir sunu (*khoes*) yollamak ister. Elektra kabul etmeyince görevi kızı Hermione üstlenir.

Üç tanrıçaları Erinyesler tarafından çıldırtilıp nöbetler geçiren Orestes yavaş yavaş kendine gelir, uyanır ve Helene'den sonra saraya teşrif buyuran amcası Menelaos'tan Atina halk mahkemesindeki oylamada kendisine destek vermesini ister. Menelaos kem küm ederken Klytaimnestra'nın babası (kardeşlerin dedesi) Tyndareus gelir ve şiddetle torunlarının cezalandırılmasından yana tavır koyar. Halk mahkemesi kardeşleri ölüm cezasına çarptırır. Orestes savunmasıyla, taşlanarak öldürülme cezasını, iple ya da kılıçla idama çevirebilir ancak.

Yardıma koşup gelen Pylades'in de desteğiyle üç genç, Menelaos'tan intikam almak için Helene'yi öldürmeye karar verirler. Helene tam öldürülecekken gizemli bir şekilde ortadan kaybolur. Üç genç, bunun üzerine Menelaos'un kızı Hermione'yi rehine alıp kendilerinin de içinde olduğu sarayı ateşe verecekken *Deus ex machina* (makineyle indirilen tanrı) yöntemiyle havada Apollon görünür.

Böylece dört katlı bir manzara ortaya çıkar: "Orkhestra" diye adlandırılan sahne zemininde koro; biraz yukarıda saray kapısının önünde Menelaos ve adamları; çatıda bizim üçlü ve rehine Hermione; en üstte de vincin içinde tanrı Apollon'la Helene.

Pek çok güzel şeyin (güzel sanatların, şiirin, güneşin, ateşin) tanrısı bilici Apollon konuşur ve herkes dinler: Helene'nin kurtarıldığını, gök katına, kardeşleri -Dioskurlar diye bilinen- Kastor ile Polydeukes'in yanına alındığını, tanrıların "onun muhteşem güzelliğini kullanarak Hellenlerle Troyalıları savaşa sokup dünyayı bir sürü kibirli ölümlünün yükünden kurtar"dığını söyler (s. 73: 1639-1642). Bu durumda Menelaos artık yeni bir eş edinecektir. Orestes Parrasios ovasında bir yıllık sürgünden sonra Atina'da Areios pagos (Ares tepesi) mahkemesinde tanrılarca yargılanıp aklanacak ve Hermione'yle evlenecektir. Elektra da Pylades'le evlenecektir. Apollon son olarak, Menelaos'a, Sparta krallığıyla yetinip, Argos krallığını Orestes'e bırakmasını buyurur.

Apollon'un konuşması bütün taraflarca hoşnutlukla karşılanır. Son olarak şunları söyler tanrı:

"*Tanrıçaların en güzeli olan Barış'ı onurlandırarak yola çıkın artık! Ben de parlak yıldızların arasından süzülerek Helene'yi Zeus'un sarayına götürceğim. Orada Hera ve Herakles'in karısı Hebe'nin yanında oturacak ve insanlar onu sonsuza dek bir tanrıça gibi sunulanlarla onurlandıracaklar.*" (s. 74: 1682-1688)

Euripides'in bu oyunu Aiskhylos'un *Eumenidler*'de anlattığı efsanenin farklı bir versiyonu gibidir. Ayrıca bazı bölümler de Euripides'in kurgusu kabul edilir.

Oyundaki olaylar, zamandizinsel (kronolojik) açıdan Euripides'in *Electra'sı*, Sofokles'in *Electra'sı* ve Aeschylus'un *Sunu Taşıyanlar* oyunlarında anlatılan olaylardan sonra ve Euripides'in *Andromakhe*'sinde anlatılan olaylardan önce gerçekleşir. Böylece Euripides'in farklı zamanlarda yazdığı *Electra*, *Orestes* ve *Andromakhe* oyunları kendi aralarında bir "üçleme" oluşturur.

Bu eser Roma döneminde tiyatrolarda oynanmaya devam etmiş, Bizans döneminde de okullarda okutulmuştur.

1892'de, Mısır'ın antik Hermopolis kentinde bulunan ve Viyana Papirüsü diye adlandırılan bir belgede oyundaki yedi dizelik bir koro şarkısı notalarıyla birlikte yer alır. Papirüs MÖ 3. yy'dan kalmış olsa da bestenin, şiiri yazan Euripides'e ait olduğu kabul edilir:

"... evine taşıyarak bu bahtsız
cılgin ediyor? Ölümlüler için

büyük mutluluklar sonsuza dek sürmez.

Senin için dövünüyorum, dövünüyorum!

Tanrılar başına sardıkları korkunç dertlerle,

ana yelkeni parçalanmış süratli bir tekne gibi

denizin ölümcül dalgalarında boğdular seni." (s. 18: 338-344)

Buraya sadece notaları bulunan parçayı aldığım için metin anlaşılabilir gibi görünüyor. Başına oyun metninden "*intikam peşindeki hangi tanrı annesinin kanını*" ifadelerini eklersek "bu bahtsız" kişinin Orestes olduğu daha kolay anlaşılır.

Oyun içinde Euripides'in Atina'dan ayrılmasına yol açan ruhsal durumunun ipuçları sayılabilecek dizelere rastlanıyor:

"... *Agora'ya*

pek uğramayan, toprağı işleyen biriydi. Ülkenin

savunması söz konusu olduğunda sadece onun gibilere

güven duyulur. ..." (s. 43: 918-921)

Şairin Atina egemenlerinden, başta Alkibiades olmak üzere yanar döner yöneticilerinden sıtkı sıyrılmış görünüyor, umudunu kırsal kesimin belki okur yazar bile olmayan yurttaşlarına bağlamıştır.

Ben de şimdi buradan ayrılmaya hazırlanırken Euripides'in bu oyunuyla ilgili bir değerlendirme cümlesi kurayım, içinde yaşadığım toplumun beynime ve bünyeme yüklediği travmaları bir kenara koyarak:

Tanrısız ve toplumsal inançların yönlendirmesiyle intikam ve adalet sağlama amacıyla işlenen kötü bir cinayetten sonra hayatları tehlikeye giren genç insanların büyük bir düş kırıklığıyla ve panikle ayakta kalmak için içlerinde uyuklayan yeni cinayetler işleme eylemine yönelmeleri anlatılıyor oyunda ve bu biz ölümlülük bilinci içinde olanlara çok da uzak düşen bir tutum değil bence.

15. *Iphigenia Aulis'te (Iphigénéia he en aulidi)*

Euripides bu eserini hayatının son 18 ayını geçirdiği Makedonya'da MÖ 407-406 yıllarında yazmıştır. 1629 dizeden oluşan oyun, ustanın MÖ 406'da ölümünden sonra, oğlu (ya da yeğeni) tragedya şairi genç Euripides yönetiminde MÖ 405'te Atina'daki Dionysos tiyatrosunda *Bakkhalar* ve *Alkmaeon Korinthos'ta* oyunlarının da içinde bulunduğu bir dörtleme (tetraloji) olarak sahnelenmiş ve hepsi birlikte birincilik ödülü almıştır.

Eserin, *Bakkhalar*'da olduğu gibi, şairin sağlığında ilk Olympos dağı eteğindeki Dion'da sahnelenmiş olma ihtimali vardır.

Genç Euripides'in metne küçük dokunuşlarda bulunmuş olma ihtimali söz konusudur. Özellikle girişin (*prologos*) alışıldığı üzere uzun bir monolog yerine diyalogla başlaması bunun bir göstergesi sayılır. Bitiriş (*exodos*) bölümü de.

Sahne, -Yunanistan'ın en büyük ikinci adası Euboia'da (Euripos-Eğriboz) küçük bir liman kenti olan Aulis'te, Hellen ordugâhındaki Agamemnon'un çadırının önüdür.

Ordu, Troya'ya karşı sefere çıkmak için Aulis limanında beklemektedir. Yola çıkmaları için uygun rüzgâr bir türlü esmez. Kâhin Kalkhas rüzgârın esmesi için Agamemnon'a kızı Iphigenia'yı Artemis'e kurban etmesi gerektiğini söyler.

(Oyunda belirtilmese de bunun sebebi, Agamemnon'un kutsal geyiklerden birini bilmeden öldürdüğü için tanrıça Artemis'in ona olan kızgınlığıdır.)

Hellenlerin başkomutanı toplumsal sorumluluk ve kişisel vicdan arasında büyük bir ikilem yaşar, sonunda kızcağızı Akhilleus'la evlendirme yalanıyla Aulis'e çağırır. Ardından bundan vazgeçecek olur, onu -Troya prensi Paris'le kaçan Helene'nin kocası ve- kardeşi Menelaos engeller. Sonuçta anne Klytaimnestra, Iphigenia ve bebek Orestes Aulis'e gelirler.

EY AKLIM AYAĞA KALK

Bendeki sen yorgunluğu ey yaşam!
kedi miyim, kuş muyum uyukum serin
bulutlar fitil taktı
kar oldum, yağmur oldum
düşecek yer bulamadım, yoku sevdim
yok büyüdüm...

Sende geçen çocukluğum şimdi ölü
ayağıma dolaşmış ülkemin haritası
kanatıyor içimdeki her acı
sokak bana ben sokağa karıştım
kalem suskun, sözüm bitik
hayatın aynası kırık
düşlerim yosun tuttu.

Ey hayat duruşum gömüt kazıyor
benden önce umudumu gömüyorum.

Söyle şimdi, atmış kuşak köklerimiz kim
hüznümün telif hakkı kimden kaldı
bende kalan annemden bin nasihat
babamdan tozsuz bir iz
ben beni aramaktan yorulmuşum.

Rüzgârlı bir dağa döndüm, aklımda kar fırtınası.

Ferziye KÜÇÜK

MAVİHÂKİDEN

Barış ki
şefkatinden bir damla bulutun
kekre yapışan damağımıza ...

Umut
arının iğnesinde, çıkaramam
hep dilimin ucunda..

Tauris'te'sinde genç kız, *Tauris*'teki (Kırım) *Artemis* tapınağında rahibe olarak karşımıza çıkmıştı hatırlanacağı üzere.

Iphigenia konusu sonraki yüzyıllarda da şair ve yazarlar başta, çok farklı sanatçıların ilgisini çekmiş, hakkında tragedyalar (Jean Racine - 1699, Schiller - 1805, Gerhart Hauptman- 1946...), romanlar yazılmış, besteler, tablolar, heykeller, filmler yapılmıştır.

Khalkisli kadınlar korosunun oyunu sonlandıran dizeleri şöyledir:

“*Phrygia* toprağına mutlulukla git
Atreus 'un oğlu ve mutlulukla geri dön,
Troya 'dan değerli ganimetler getirerek.” (d. 64: 1627-1629)

Iphigenia Aulis 'te, genç kızın kurban edilip edilmemesi konusunda *Agamemnon*, *Menelaos* ve bizzat *Iphigenia* ile tanrıça *Artemis* 'in iç dünyalarında gelişen düşünsel değişimlerle dikkat çeken bir oyun.

Khalkisli kadınlar korusu (Khalkis de aynı adada *Aulis* 'e yakın bir yerleşim yeridir), girişten sonra gelen ilk şarkıda (*parados*, s. 7-11) *İlyada* 'dakine benzer şekilde, Hellen ordusunun bin gemisinden ve kahraman ile krallarından söz eder.

Karakterler arasında tartışmalar, yakarışlar, ağıtsı şarkılar sürer...

Ana karakterler *Agamemnon*, *Menelaos*, *Klytaimnestra*, *Iphigenia*, hatta konuya sonradan dahil olan *Akhilleus* 'un attığı tıratlar bazen duyguculuğa yaklaşır gibi olsa da iç dünyaları, çağcıl roman kahramanları gibi ayrıntılı, ikircikli ve zekice yansıtılmalarıyla önemlidir.

Hele, “çok” (*agan*) ve “kalan” (*memnon*) sözcüklerinden oluşan, sonuçta “kararlı, ısrarcı” gibi bir anlama gelen *Agamemnon* ile; “dayanmak, direnmek” demek ki olan *meno*, ya da “güç, hiddet” demek olan *menos* sözcüğüyle “halk” demek olan *laos* sözcüğünün birleşmesinden meydana gelen ve “halkın gücü, halkın hiddeti, halka karşı direnen” gibi anlamlar taşıyan *Menelaos*; yani Hellen ordusunun başkomutanı ile ikinci komutanı iki kardeş arasında, değişen duygular ve bakış açılarıyla gelişen diyaloglar, atılan tıratlar çok ilginçtir.

Bu arada göz önündeki mitolojik anlatılarda pek gündeme gelmeyen bir ayrıntıyla karşılaşırız. Meğer *Agamemnon*, *Klytaimnestra* 'nın ikinci kocasıymış! *Klytaimnestra* şöyle der:

“benimle isteğim dışında, ilk kocam

Tantolos 'u öldürerek zorla evlendin.

Küçük yavrumu bağrımdan çekip

kopararak acımasızca yere çalıp öldürdün.” (s. 47: 1149-

1152)

Yine sözcük olarak, “güçlü doğan” (*iphios - genes*) demek olan *Iphigenia* ile babası *Agamemnon* arasında geçen diyaloglardaki genç kızın tıratları can yakıcıdır.

“[Babacığım,...]

Vaktimden önce kıyma canıma, tatlıdır gün ışığı.

Beni toprağın altını görmeye gönderme.

Sana ilk baba diyen bendim, sen de ilk

bana evladım dedin, dizlerine ilk ben oturdum,

sana mutluluk verip senden sevgi aldım.” (s. 49; 1218-

1222)

Ve devamından:

“*Gün ışığı insanların görebileceği en güzel şeydir.*

Yerin altında hiçbir şey yok, ölümü arzulamak

deliliktir. İyi ölmektense kötü yaşamak yeğdir.” (s. 50:

1250-1252)

Iphigenia sonradan tavır değiştirip ölüme adeta güle oynaya gidecektir.

Euripides 'in diğer iki tragedyasındaki genç kızların kurban olarak canlarının kıyılmasına, gözlerini kırpmadan gitmeleri gibi (*Heraklesoğulları* 'nda *Makaria*, *Hekabe* 'de *Polyksene*)...

Şöyle der gelinlik çağındaki güzeller güzeli *Iphigenia*:

“... *Hayatımı ülkem uğruna*

feda ediyorum. Alın tanrıçaya sunun bedenimi

ve gidip Troya 'yı fethedin. *Fedakârlığım sonsuza kadar*

adımla özdeşleşsin, evliliğim, çocuğum, şanıml olsun.” (s.

56, 1396-1399)

Sonuçta rahip kılıcı genç kızın boynuna indirdiğinde, yerde kanlar içinde yatan “*görmekli koca bir ceylan*” görülür; *Iphigenia* 'ysa birden sırrolmuş, “*tanrılara kavuşmak üzere*”, gökyüzüne yükselmiştir.

Bu efsaneyi anlatan kaynaklardan yalnızca *Aiskhylos* ve *Lucretius*, *Iphigenia* 'nın gerçekten kurban edildiğini belirtirken; geri kalan pek çok kaynak *Artemis* 'in onu son anda bir ceylanla değiştirdiğini ifade eder.

Bu oyundan önce yazıldığı ve burada sırayla okuduğumuz için daha önce incelediğimiz, *Euripides* 'in *Iphigenia*

GÜLÜME YANMAM DİKENİME YANARIM

Kırlar kadar yaşlı, yüce bir katır, direnir doğaya
Verevlemesine, yazın beyaz kokan buğusunu sürünür
Ve tarlada harmanda oyalanır uzun entarili yaz...

Yaz rüzgârı, aşk acısı çeker gibi kesik kesik, iddiasız eser

Sen kazydın bu aşkı yüreğimin kadrana

Ben şiirlerimi dikenle yazdım ayakucuna yaz bahçesinin
Ey yatağım, ev kızı kıvamında bir ev şiiri bu

Yaz gidecek beyaz uzun eteğiyle, tarihe anılar bırakacak

Bu sevinç var ya, bu sevinç, sanki eski sevgili

Gülüme yanmam dedi yaşlı kadın, dikenime yanarım

Sevdiğime ne zaman bir hal vereceksin, çiğdeme bal veren
kırlar

Çocuk İsa'yı göğün rahminden koparıp alan benim
Bir çimdik attım başak burcundan, daneler döküldü

Elinde henüz ergenlik çağına yeni girmiş bir zambak

İlk yaz gelir, bir tümce açılır kuytuda kan kırmızı

Gece olur, yatağa gizlediği küflü hançeri çıkarır adam
Kadın uzanırken döşeğe imgeler bir bir dökülür
Ne zaman öperse Savaş Tanrısı Bekâret Tanrıçasını

Benim aşkı bir ala ıslık, kızıl alıca bağlanmış yazma

Aşk birikimi bağlamında üryan bir türküyün

Senin gibi ölüme mağrur, gülücüklerle el sallayan
görmedim
Her insanın içinde akan bir su ya da takoz vardır

Gülüme yanmam dedi yaşlı kadın, dikenime yanarım
Atlas kumaştan dikilmiş bir sözcüktür senin süsün

ACIMİYOR YALNIZCA YERİNİ HATIRLADI

bir sabah uyandım
ağrım hâlâ bıraktığım yerdeydi
kendinden emindi, korkmuyordu ölümden
ağzımı yokladım, suskunluk kokuyordu
kalbime uzandım, çoktan kurumuştun denizleri
ellerimi ayıkladım gövdemden, kör kuyuya zincirledim
saçlarımı
kurşun geçirmedi etim, tenime yabancılık elbisesi
giydirdim
kızma ama böyleyken yakışmadım kendime Tanrı'm

yerini yadırgamaktan başka hangi duygunun kapısını
çalsam
*bir Ortadoğu yalanı takıldı eteklerimin kuyruğuna
sivrildim, bir dağı kemirecek kadar bilendi dişlerim
avuç dolusu kanla kirlettim önümden akan nehri
o günden sonra hiç önünden geçmedim*

ürkek rüzgârların kanına girdim sonra
eteklerimden savurduğum renkleri geri çağırdım
*izinsiz gösteriler düzenledim gözlerimde
günahkâr seslere kabarttım kulaklarımı
yasaklı ne kadar pencere varsa
taşladım, yaralayarak kendimi*

yoruldum boynuma geçirdikleri iplerden
yoruldum boynum kanarken yaramı örtmekten
dökülürken yaşam ezberimden
hafızama bile yalan söyledim

bir yabancıya ne kadar benziyorsam
ancak o kadar benzediğimi kendime
kim bilebilirdi ki
tenimde sakladıklarımın fazlaydı içimdekiler
gücüm hep kendini sınırdı, sınıırım ve duvarım olmadı
bedenime çizilenlerden başka

bir sabah uyandım
kendimi hatırladım yalancı bir hafızada
ağrıma baktım, hâlâ bıraktığım yerdeydi
ruhumda sonsuz çığlıklar, terk ettiğim nehirde yıkandı
yasaklı ne kadar perdem varsa açtım, duvarlarım sızladı
*kadınlığım
o artık acımıyor,
yalnızca yerini hatırladı.*

Yayın Yönetmeni : Ramis Dara
Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü : Halim Çiftçi (Ömerbey Mah. Ş. K. Ahmet. Sok.
Fidan Apt. B. Blok. Kat: 2, D: 5- MUDANYA)
Yazışma ve posta kargo adresi : PK 68 16361 Ulucami - BURSA
E- Posta : akatalpa@hotmail.com
Yayın Türü : Yaygın süreli yayın. ISSN 1305 - 7685

İsteyen herkes akatalpa sitesinden kâğıt çıkışı alabilir.

Ocak 2000'de Bursa'da Ramis Dara, Melih Elal, Serdar Ünver, Ali Özçelebi ve arkadaşları tarafından kurulan şiir ve eleştiri ağırlıklı aylık edebiyat dergisi
Akatalpa (www.akatalpa.org), şair ve yazarlarının bağlı oldukları telifler ve bazı şiir dostlarının katkılarıyla yayımlanmaktadır.